

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО–НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ І
БІЗНЕСУ ІМЕНІ Г. Е. ВЕЙНШТЕЙНА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

03 БЕРЕЗНЯ 2025 р.

«СТАЛІЙ ТА ІНКЛЮЗИВНИЙ СІЛЬСЬКИЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ У
СВІТЛІ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В. В. ЮРЧИШИНА»

м. Одеса

УДК 332.122: 911.374:338.43(477)

Сталий та інклюзивний сільський розвиток в Україні у світлі наукової спадщини В. В. Юрчишина. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження академіка Національної академії аграрних наук Володимира Васильовича Юрчишина / Одес. нац. технол. ун-т. каф. економіки промисловості. - Одеса: ОНТУ, 2025. – 117 с.

У матеріалах конференції знайшли відображення економічні та соціальні аспекти розвитку сільських територій, агропродовольчої сфери України у світлі наукової спадщини академіка В. В. Юрчишина.

В доповідях науковців, аспірантів, студентів з різних закладів вищої освіти, науково-дослідних установ України, Польщі аналізуються наукові здобутки академіка В. В. Юрчишина та актуальні проблеми сталого та інклюзивного розвитку вітчизняного села та аграрного сектору економіки.

Організаційний комітет конференції

Голова та упорядник – Павлов О. І., д. е. н., професор.

Заступник голови – Кулаковська Т. А., д. е. н., професор.

Члени комітету: Самофатова В. А., д. е. н., професор.

Купріна Н. М., д. е. н., професор,

Дідух С. М., д. е. н., професор,

Замлинський В. А., д. е. н., професор.

Рекомендовано до друку та розповсюдження в мережі Internet кафедрою економіки промисловості Одеського національного технологічного університету, протокол № 15 від 29.04.2025 р.

Матеріали подаються за оригіналами рукописів доповідей учасників конференції.

© Кафедра економіки промисловості ОНТУ

© Автори матеріалів

ЗМІСТ

1. ВСТУПНЕ СЛОВО «ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ В. В. ЮРЧИШИНА»

Павлов О. І., д. е. н., професор, професор кафедри економіки промисловості, провідний вчений Відділення аграрної економіки та продовольства НААН Одеський національний технологічний університет
8

2. ДО 100-РІЧЧЯ РЕКТОРА УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ВОЛОДИМИРА ВАСИЛЬОВИЧА ЮРЧИШИНА (09.03.1925 – 13.08.2017 рр.)

Кваша С. М., д. е. н., професор, академік НААН, проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку
Кіщак Т. С., директорка бібліотеки
Силка О. З., д. і. н., доцент, директорка музею
Національний університет біоресурсів і природокористування України
9

3. РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОДУКЦІЇ: БАР'ЄРИ ТА ДРАЙВЕРИ ЗРОСТАННЯ

Антонюк П. О., к. е. н., старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур
Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»
17

4. DECISION-MAKING PROCESS IN THE FIELD OF MANAGING HOUSEHOLD DEVELOPMENT STRATEGY

Balaniuk I. F., doctor of economic sciences, professor, Head of the Department of Accounting and Taxation
Balaniuk D. F., doctor of economic sciences, professor, professor of Department of Entrepreneurship, Trade and Applied Economics
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Balaniuk S. F., PhD assistant profesor
Akademia Nauk Stosowanych Wincentego Pola w Lublinie, Poland
22

5. ОСНОВНІ ЗАСОБИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВА БАЛАНСУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Вишневецька О. В., к. е. н., старший науковий співробітник, провідна наукова співробітниця відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
26

**6. АГРАРНА РЕВОЛЮЦІЯ В КНИЖКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА
В. В. ЮРЧИШИНА**

Дьомін О. Б., д. і. н., професор, головний бібліограф
Одеська національна наукова бібліотека
30

**7. КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ КОНЦЕПЦІЇ СЕЛОУТВОРЮЮЧОГО
ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
УКРАЇНИ**

Замлинський В. А., д. е. н., професор, професор кафедри економіки
промисловості
Одеський національний технологічний університет
35

**8. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ**

Згадова Н. С., к. е. н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії та
фінансово-економічної безпеки
Кравченко Ю. І., аспірантка
Одеський національний технологічний університет
41

**9. АГРАРНА ЛОГІСТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Коваленко А. В., аспірант
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
44

**10. ЦІНОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ЛАНЦЮГАХ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ
ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Коваленко О. В., д. е. н., старший науковий співробітник, завідувача відділу
економічних досліджень
Бокій О. В., к. е. н., старший науковий співробітник відділу економічних
досліджень
Інститут продовольчих ресурсів НААН
47

**11. ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСНОВНОГО
КАПІТАЛУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

Кондратюк В. В., аспірант
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
51

12. «ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА» ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ СТАЛОЇ ЕКОНОМІКИ

Курмазенко О. В., аспірант
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
54

13. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПОТЕНЦІАЛ ВИХОДУ ЗАБІЙНОЇ МАСИ ТА М'ЯСНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Людвенко Д. В., д. е. н., старший науковий співробітник відділу економіки аграрного виробництва
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
58

14. ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

Махиборода К. В., доктор філософії, науковий співробітник відділу земельних відносин і природокористування
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
62

15. РИНОК ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Місюк М. В., д. е. н., професор, директор навчально-наукового інституту бізнесу і фінансів
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Місюк К. М., студентка
Львівський національний університет імені Івана Франка
66

16. СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Музика П. М., д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та бізнесу в АПК імені Івана Поповича
Соломонко Д. О., асистент кафедри економіки та бізнесу в АПК імені Івана Поповича

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького
70

17. ІМПОРТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Навроцький Я. Ф., к. е. н., провідний науковий співробітник відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Петров В. М., к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування

Державний біотехнологічний університет Кравченко М. А., аспірант

Яренко С. О., аспірант

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
73

18. НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ ІНВЕСТИЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Нечитайло В. В., к. е. н., старша дослідниця, провідна наукова співробітниця відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
78

19. ПОГЛЯДИ АКАДЕМІКА В. В. ЮРЧИШИНА НА АГРАРНУ ПОЛІТИКУ

Осташко Т. О., д. е. н., чл.-кор. НААН України, головний науковий співробітник

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
82

20. ЩАСЛИВІ МИТТЄВОСТІ БУТТЯ ПОРЯД З АКАДЕМІКОМ В. В. ЮРЧИШИНИМ ТА ПРОДОВЖЕННЯ ЙОГО СПРАВИ

Павлов О. І., д. е. н., професор, професор кафедри економіки промисловості, провідний вчений Відділення аграрної економіки та продовольства НААН

Одеський національний технологічний університет
87

21. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО СТАЛОГО ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У СВІТЛІ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В. В. ЮРЧИШИНА

Самофатова В. А., д. е. н., професор, професор кафедри економіки промисловості

Одеський національний технологічний університет
95

22. НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Сахацький М. П., д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту і маркетингу

Одеська державна академія будівництва та архітектури

Запша Г. М., д. е. н., професор, завідувачка кафедри менеджменту

Одеський державний аграрний університет

Христов О. Ю., студент

Райдер В. О., студент

Одеська державна академія будівництва та архітектури

100

23. ОПТИМАЛЬНЕ РОЗМІЩЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Стадницький Ю. І., д. е. н., професор

Політехніка

Кельце,

Польща

105

24. АГРАРНА РЕФОРМА В ДОСЛІДЖЕННЯХ АКАДЕМІКА В. В. ЮРЧИШИНА

Червен І. І., д. е. н., професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної справи та організації бізнесу

Миколаївський

національний

аграрний

університет

108

25. РОЗВИТОК СТІЙКИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ В СИСТЕМІ «СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО – ХАРЧОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ» ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Шалений В. А., к. е. н., доцент, доцент кафедри торговельного підприємництва, товарознавства та управління бізнесом

Одеський

національний

технологічний

університет

109

26. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Якубів В. М., д. е. н., професор, перший проректор

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

114

Павлов О. І.

д. е. н., професор, професор кафедри економіки промисловості, провідний вчений Відділення аграрної економіки та продовольства НААН
Одеський національний технологічний університет

**ВСТУПНЕ СЛОВО «ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ
В. В. ЮРЧИШИНА»**

Академік НААН Володимир Васильович Юрчишин

Основні віхи життєвого шляху В. В. Юрчишина

Народився 9 березня 1925 року в селянській родині в селі Заячівка Шаргородського району Вінницькій області
У 1939 році закінчив семирічну школу в селі Михайлівка Муровано-Куриловецького району Вінницькій області
У 1947 році закінчив Михайловецький плодово-овочевий технікум
У 1953 році закінчив Уманський сільськогосподарський інститут
У 1954–1957 роки навчався в аспірантурі Української сільськогосподарської академії
У 1958 році захистив кандидатську дисертацію з економіки, а у 1967 році – докторську (Українська сільськогосподарська академія)
У 1968–1975 роки – ректор Української сільськогосподарської академії
З 1969 року – професор, з 1990 – академік НААН, з 1993 р. – заслужений діяч науки і техніки України
З 1976 по 2006 роки – робота в Українському науково-дослідному інституті економіки і організації сільського господарства імені О. Г. Шліхтера (з 1993 р. – Інститут аграрної економіки, з 2004 р. – Національний науковий центр

«Інститут аграрної економіки» НААН України) на посадах завідувача відділів: управління сільським господарством; відносин власності; теорії та методології аграрної політики; аграрної і соціальної політики

З 2007 по 2017 роки – головний науковий співробітник відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Життєвий шлях академіка В. В. Юрчишина завершився 13 серпня 2017 року.

Кваша С. М.

д. е. н., професор, академік НААН, проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку

Кіщак Т. С.

директорка бібліотеки

Силка О. З.

д. і. н., доцент, директорка музею

Національний університет біоресурсів і природокористування України

**ДО 100-РІЧЧЯ РЕКТОРА УКРАЇНСЬКОЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ВОЛОДИМИРА
ВАСИЛЬОВИЧА ЮРЧИШИНА
(09.03.1925 – 13.08.2017 рр.)**

Володимир Васильович Юрчишин пройшов складний але величний науковий шлях, він став доктором економічних наук у 1967, потім професором у 1969 році, членом Всесоюзної академії сільськогосподарських наук –ВАСГНІЛ обраний у 1976 році, академіком Національної академії аграрних наук став у 1990. Він відомий та авторитетний економіст-аграрник, вольова та морально-етична людина.

Народився Юрчишин В. В. у с. Заячівка Шаргородського району Вінницької області. У 1939 р. закінчив неповну середню (семирічну) школу. Потім вступив на навчання у Михайловецький плодовоовочевий технікум. А

вже 11 червня 1941 р. він був виключений зі списків студентів за те, що заступився на однокурсницю, публічно дорікнувши директора технікуму в образі дівчини. У наказі про звільнення значилось «За порушення порядку». Таке формулювання вплинуло і на долю його батька, якого теж звільнили з роботи.

З початком війни у 1941 р. Володимира Васильовича, разом із 90 іншими учнями відправили у евакуацію спочатку до м. Луганськ, а потім аж на Урал, до м. Кам'янськ-Уральський. Тут Володимир Васильович працював на будівництві заводу авіаційних двигунів. Через деякий час Володимира Васильовича перевели на роботу у Підмосков'я на спорудження Раменського авіазаводу. І лише у липні 1945 р. Володимир Васильович повернувся додому.

Після Другої світової війни Володимир Васильович вступив до **Української сільськогосподарської академії**. Але, оскільки навчальний заклад, як виявилось, не забезпечував стипендією, студент В. Юрчишин на наступний день забрав документи, і вступив на плодоовочевий факультет Уманського сільськогосподарського інституту. Під час навчання в інституті В. Юрчишин проявив схильність до наукових досліджень. Під керівництвом відомої вченої М. В. Алексєєвої він на кафедрі овочівництва кілька років виконував оригінальне дослідження з питань осінньої (підзимної) посадки овочевих культур. За його результатами підготував і успішно захистив дипломну роботу, яку державна екзаменаційна комісія оцінила як таку, що могла стати основою кандидатської дисертації. Саме під час навчання в Умані Володимир Васильович став членом новоствореного студентського наукового товариства на плодоовочевому факультеті та привернув увагу до себе зі сторони директора Уманського сільськогосподарського інституту Володимира Федоровича Пересипкіна, який був директором з 1948 по 1952 рр.. Цей морально-етичний патронат, а з часом їх дружба пройде через все їх життя і не раз послужить підтримкою Володимирі Васильовичу Юрчишину.

Упродовж 1953–1954 рр. працював у Кам'янець-Подільській середній сільськогосподарській школі з підготовки голів колгоспів, де займав посади

агронома навчального господарства та викладача навчальної дисципліни «Організації сільськогосподарського виробництва».

Після завершення навчання в Уманському сільськогосподарському інституті за рекомендацією виконувача обов'язків ректора УСГА Володимира Федоровича Пересипкіна Володимир Юрчишин у 1954 р. вступив до аспірантури Академії. У стінах нашого навчального закладу він **пройшов шлях від аспіранта кафедри організації сільського господарства, доцента, старшого наукового співробітника, професора, завідувача кафедрою, до проректора з наукової роботи і ректора (1968–1976)**. Загалом 22 роки свого життя Володимир Васильович присвятив науковій та педагогічній діяльності в стінах УСГА.

У 1958 р. В. Юрчишин захистив в УСГА кандидатську дисертацію, що була присвячена стану і перспективам розвитку садівництва і виноградарства в наддністрянських колгоспах Вінницької та Хмельницької областей. Науковим керівником був д. е. н., проф. Д. А. Григорович. У розвитку своїх досліджень В. Юрчишин у 1964 р. розробив методику визначення економічної ефективності порід і сортів плодових культур, яка одержала визнання вчених і практиків у СРСР. Відтоді цей критерій набув значення однієї з найважливіших оцінок при їх підборі для промислової культури, а визначення ефективності порід і сортів стало обов'язковою складовою досліджень з економіки багаторічних насаджень. Цими розробками започатковано новий напрям досліджень – економічних основ сортознавства.

У 1967 р. В. Юрчишин захистив дисертацію на звання доктора економічних наук «Економічна ефективність порід і сортів плодових культур України». Основою дисертації стали виконані вперше в СРСР багатоаспектні і великомасштабні дослідження економічної ефективності найбільш поширених у різних регіонах України багаторічних насаджень. В особі Юрчишина в Україні формувався науковий лідер процесу інтенсифікації садівництва, орієнтованого на ринкову конкуренцію.

Наказом Міністерства сільського господарства СРСР за № 1030-к від 2.09.1968 р. В.В. Юрчишина було призначено ректором УСГА.

«Тож прийняв я вуз, скажімо так, у благословенні часи. Залишалося лише продовжувати. Що, в міру сил і можливостей, і намагався робити», – так згадував про своє керування УСГА В. Юрчишин. У 1973 р. Академія урочисто святкувала своє 75-річчя. 11 лютого 1975 року у Москві Володимир Василювичу було присвоєно звання члена-кореспондента ВАСХНІЛ.

У цьому ж році УСГА була нагороджена Перехідним червоним прапором ЦК КПРС. Присутність у Почесній президії поруч з Щербицьким Володимиром Василювичем на Жовтневому урочистому політичному зібранні цього року у Палаці Україна підкреслила високий особистий авторитет ректора і УСГА в цілому.

Про фаховість викладацького складу та якість освітнього процесу засвідчують показники, які у своїй промові відзначив В. Юрчишин:

- у академії навчалися представники 22 національностей із 10 країн світу;
- збільшилась кількість студентів до 11490, викладачів – понад 700 чоловік.
- з'явився новий факультет – автоматизації сільськогосподарського виробництва, 19 нових кафедр та кілька наукових лабораторій; забезпечувалось викладання нових навчальних курсів, які були пов'язані з розвитком інтенсифікації колгоспного і радгоспного виробництв;
- для забезпечення якісного навчального процесу було побудовано 2 навчальних корпуси (механізації сільського господарства та факультет підвищення кваліфікації, №15 – 1968, №17 – 1969), корпус для гуртожитку, полігон;
- побудовано 2 житлових кооперативних будинки для 659 викладачів та співробітників академії, 503 з яких отримали ізольовані квартири;
- введено в експлуатацію котельню та їдальню;

- розроблено проекти реконструкції «третього гуртожитку, другого профкорпусу, першої черги зооветкомплексу».

- відкрито нові спеціальності – розпочато підготовку інженерів-педагогів, відкрито підготовче відділення;

- студенти розпочали вивчення методики дослідної справи з основами варіаційної статистики, фотосинтезу, фізіологічної основи стійкості сільськогосподарських культур щодо захворювань;

- були запроваджені теоретичні курси комплексної механізації та автоматизації процесів у сільськогосподарському виробництві, курси управління виробництвом, наукової організації праці, економічного аналізу;

- у аспірантурі УСГА навчалось 300 аспірантів;

- за період 1970–1975 рр. в УСГА збільшилась кількість докторів наук на 24 особи та кандидатів наук на 104 особи. В цілому з 748 викладачів 489 осіб (65,4% від загального числа) мали науковий ступінь;

- на Київщині було створено навчально-дослідне господарство «Великоснітинське» – одне з кращих у колишньому Союзі. Активно працювали господарства у Ворзелі та Митниці.

У цей період у УСГА працювали проректори: А. М. Жадан, Є. А. Дубовик, І. М. Попов, М. Ф. Сагач; декани: А. В. Цирюрик, І. В. Мотрук, М. Ф. Повхан, М. Ю. Проценко, Ю. І Бойко, М. С. Борщ, М. М. Городній, М. П. Дяченко, П. О. Кудімов, М. Д. Мосолов, В. С. Наконечний, К. І. Олефір, І. П. Притака, І. С. Руденко.

Зусиллями усіх працівників та студентства Українська сільськогосподарська академія увійшла до п'ятірки кращих у Радянському Союзі.

У 1975 р. В. Юрчишин був серед кандидатів на виборах до Верховної Ради УРСР. Ось яку характеристику йому дало тодішнє партійне керівництво: «В. Юрчишин веде велику громадську роботу. Кілька разів обирався членом правління Республіканського товариства «Знання», головою Президії Київського обласного товариства «Знання». Є кандидатом у члени Київського

обкому КП України, членом парткому академії. У 1975 р. вдруге обраний депутатом Київської міської Ради депутатів трудящих».

Паралельно з виконанням обов'язків ректора В. Юрчишин був завідувачем кафедри статистики та аналізу господарської діяльності (1968–1975) та завідувачем кафедри організації сільськогосподарського виробництва (з 21.01.1976).

У травні 1976 р. В. Юрчишина викликали до Москви. 26 травня 1976 р. Комітет партійного контролю звинуватив В. Юрчишина у списуванні дисертації і неправильному керівництві колективом. «З'явилися звинувачення, що я розвалив і академію, і НДГ «Великоснітинське», і ще багато чого. Дійшло і до погроз: не підпишеш документів – згниєш, і навіть не в Сибіру», – згадував Володимир Васильович. Газета «Правда», непохитний голос радянської влади, вже 2 червня повідомила читачам, що віднині «Обхідні шляхи закриті».

Володимира Васильовича Юрчишина було знято з посади ректора УСГА 10 червня 1976 р. відповідно до наказу Міністерства сільськогосподарства СРСР №492-к.

Причини такої ситуації були приховані в особистій конкуренції та неприязні до В. Юрчишина з боку проректора з навчальної роботи к. т. н., доц. Михайла Федоровича Сагача, який мав впливові зв'язки «у верхах». Фактичне цькування Володимира Васильовича почалося з 1968 р., з часу призначення на посаду ректора УСГА. Активна фаза протистояння розпочалася наприкінці 1975 р., коли не лише республіканська, але й всесоюзна преса почала висвітлювати конфлікт в академії. Формувалась громадська думка про «розвал сільськогосподарської науки в Україні» та «неспроможність ректора керувати УСГА».

Разом зі зняттям з посади планувалось також позбавити Володимира Васильовича наукових ступенів та звань. Але, дякуючи наполегливості прихильної академічної спільноти, здобуті регалії вдалось залишити.

Важливо наголосити, що ректором Михайла Федоровича Сагача так і не призначили. Після Володимира Васильовича ректором УСГА став д. с-г. н., призначили проф. Григорія Олександровича Богданов, 95-річчя якого вчора відзначав наш університет.

У роки ректорства Володимир Васильович закладав підвалини вищої аграрної освіти і науки, зокрема економіки і організації сільськогосподарського виробництва. Обіймаючи посаду ректора УСГА, гідно продовжував розпочате попередниками. Підтримував тісні зв'язки з попередніми ректорами НУБіП України Володимиром Крамаровим, Павлом Пшеничним, Володимиром Пересипкіним, Сергієм Лебедевим.

Після зняття з посади ректора у 1976 р. В. Юрчишин перейшов на роботу до Інституту аграрної економіки Української академії аграрних наук на посаду завідувача відділів: управління сільським господарством, теорії і методології розвитку аграрних відносин, аграрної і соціальної політики, де працював майже 30 років. Під час праці в інституті ним було опубліковано майже 70% всіх наукових праць. За ці роки ним був сформований вагомий науковий доробок з питань аграрної реформи, напрямів розвитку сільського господарства і сільських територій. Під час роботи в Інституті аграрної економіки у 1990 р. Володимира Васильовича було обрано академіком УААН. Деякі непорозуміння з тодішнім директором цього інституту призвели до зміни місця роботи у 2006 році.

З 2007 року академік Юрчишин перейшов працювати до НАН України. Останні 10 років життя Володимир Васильович працював в «ДУ Інститут економіки та прогнозування НАН України». За підтримки директора інституту академіка Геєця Валерія Михайловича – як зазначав сам академік Юрчишин, – це були 10 найбільш щасливих років життя сповнені позитиву та натхнення. Директор Інституту академік В. М. Геєць зазначив, що в ці роки роботи Володимира Васильовича вигідно відрізняла сильна внутрішня культура поведінки, компетентність та незалежність у наукових поглядах.

Володимир Васильович Юрчишин є автором понад 500 фундаментальних наукових праць з проблем аграрної політики, реформування аграрних відносин, переходу аграрної сфери України до ринкової економіки, історії аграрної економіки України. Ним створена власна школа наукових та педагогічних кадрів, які плідно працюють у різних наукових установах та організаціях в Україні та за кордоном. Під його керівництвом підготовлено 46 кандидата наук, серед яких 8 науково-педагогічних працівників УСГА, а саме – Тарасенко Григорій Савелійович (1964), Жеревчук Володимир Миколайович (1974), Пластун Оксана Яківна (1975), Гаврилюк Іван Петрович (1980), Кручок Степан Іванович (1980), Єрмаков Олександр Юхимович (1981), Коритний Дмитро Олексійович (1981), Швиденко Михайло Зіновійович (1986) і 5 докторів наук.

Він нагороджений орденом «Знак Пошани» (1970, 1974), медалями, з 1993 року є заслуженим діячем науки і техніки України. Обирався членом Президії Південного відділення ВАСГНІЛ, депутатом двох скликань Київської міської ради народних депутатів, членом комісії з питань сільського господарства Комітету з Державних премій України.

У 2014 р. НУБіП України на чолі з його ректором Станіславом Ніколаєнко, за ініціативи проректорів повернувся до вшанування славного життєвого та наукового шляху Володимира Васильовича Юрчишина. У 2015 р. академік В. Юрчишин був запрошений на урочисте відзначення свого 90-річного ювілею у стінах університету, яке відбулось у корпусі 10, аудиторія 228. На урочистостях була присутня дружина Володимира Юрчишина – Катерина Дмитрівна, яка теж, у свій час, працювала в УСГА. Запрошені мали честь з перший вуст почути життєпис Володимира Васильовича.

13 серпня 2017 року академік Юрчишин Володимир Васильович у віці 92 років пішов у вічність. Світла пам'ять гідній людині!

Антонюк П. О.

к. е. н., старший науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур
Державна установа «Інститут ринку і економіко- екологічних досліджень
НАН України»

РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОДУКЦІЇ: БАР'ЄРИ ТА ДРАЙВЕРИ ЗРОСТАННЯ

Олійно-жирова промисловість України є стратегічно важливою складовою агропромислового комплексу та відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, а також у формуванні експортного потенціалу. Попри високу конкурентоспроможність української продукції на міжнародному ринку, внутрішній ринок олійно-жирової продукції стикається з низкою перешкод, які обмежують його розвиток. У цьому контексті важливим завданням є подолання існуючих бар'єрів та стимулювання факторів, що сприяють зростанню внутрішнього попиту та виробництва продукції з вищим рівнем доданої вартості.

Серед основних бар'єрів, що перешкоджають розвитку внутрішнього ринку олійно-жирової продукції, варто виокремити регуляторні, економічні, технологічні та ринкові обмеження [1;2;3].

Регуляторні та інституційні бар'єри проявляються через нестабільність законодавчого середовища, недостатню державну підтримку виробників та складні бюрократичні процедури, пов'язані з ліцензуванням та сертифікацією продукції відповідно до міжнародних стандартів (НАССР, ISO). Низька прозорість регулювання, а також неоднозначність фіскальної політики щодо переробних підприємств гальмують процеси модернізації та створення високотехнологічних виробничих потужностей.

Економічні обмеження включають дефіцит доступного фінансування для підприємств, зокрема обмежений доступ до довгострокового кредитування під прийнятні відсоткові ставки. Висока собівартість виробництва, зумовлена значними витратами на енергоносії,

транспортування та логістику, знижує конкурентоспроможність вітчизняної продукції порівняно з імпортною. Додатковим стримуючим фактором є низька купівельна спроможність населення, що обмежує внутрішній попит на продукцію з високим ступенем переробки.

Технологічні бар'єри пов'язані з недостатнім рівнем інноваційного розвитку галузі. Багато підприємств використовують застарілі виробничі лінії, що не дозволяють досягти високого рівня ефективності та забезпечити відповідність продукції сучасним екологічним та якісним стандартам. Крім того, недостатня інтеграція цифрових технологій та автоматизованих систем у виробничі процеси знижує продуктивність та ускладнює процес управління ланцюгами постачання.

Ринкові обмеження зумовлені домінуванням великих експортно орієнтованих компаній, що фокусуються на реалізації необробленої продукції (насіння соняшнику, ріпаку, сої) та не зацікавлені у розвитку глибокої переробки для внутрішнього споживання. Відсутність ефективної кооперації між малими та середніми підприємствами, слабка логістична інфраструктура та обмеженість роздрібних каналів збуту для продукції з вищою доданою вартістю перешкоджають формуванню стійкої внутрішньої конкуренції та збільшенню споживання високоякісних олійно-жирових продуктів.

Попри наявність значних бар'єрів, у галузі існують потужні рушійні сили, що можуть сприяти її динамічному розвитку [1;2;3].

Зростання внутрішнього попиту на продукцію глибокої переробки є важливим фактором, який стимулює виробників до розширення асортименту продукції. Зміна споживчих уподобань на користь здорового харчування, популяризація рослинних жирів у раціоні, а також активний розвиток сегменту органічної та функціональної продукції створюють нові можливості для зростання ринку.

Підтримка з боку держави та адаптація до європейських стандартів також є важливими драйверами розвитку. Гармонізація нормативної бази відповідно до вимог ЄС відкриває можливості для українських виробників

щодо експансії на європейський ринок. Впровадження державних програм стимулювання розвитку глибокої переробки, надання податкових пільг для інвесторів та підтримка інноваційних підприємств сприяють залученню капіталу та створенню нових робочих місць у секторі.

Інноваційний розвиток та технологічна модернізація галузі дозволяє підвищити ефективність виробництва, знизити витрати та покращити якість продукції. Використання сучасного обладнання, впровадження цифрових технологій для управління виробничими процесами, автоматизація логістичних ланцюгів та прогнозування попиту на основі штучного інтелекту сприяють збільшенню продуктивності підприємств та підвищенню їх конкурентоспроможності.

Розвиток логістичної та торгової інфраструктури також є ключовим фактором зростання. Будівництво нових переробних заводів у регіонах, розширення мережі гуртових складів, покращення транспортної логістики та активне впровадження електронних платформ для продажу продукції сприяють зміцненню внутрішнього ринку та забезпеченню доступності продукції для споживачів по всій території України.

Розвиток внутрішнього ринку олійно-жирової продукції є важливим завданням для забезпечення економічної стабільності агропромислового комплексу України, посилення продовольчої безпеки та зменшення залежності від коливань зовнішніх ринків. Аналіз бар'єрів та драйверів зростання свідчить про те, що подальший розвиток галузі можливий лише за умов комплексного підходу до вирішення існуючих проблем, активного впровадження інноваційних технологій та адаптації до сучасних ринкових вимог.

1. Подолання регуляторних та інституційних бар'єрів. Нестабільність законодавчого середовища, зарегульованість виробничих процесів, складні умови сертифікації та обмежений доступ до державних програм підтримки є суттєвими стримуючими факторами. Необхідним є створення сприятливого правового поля, гармонізованого з європейськими стандартами, що дозволить

виробникам більш ефективно розвиватися як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

2. Забезпечення економічної стійкості та фінансової підтримки виробників. Недостатній рівень фінансової доступності, висока собівартість виробництва та зниження купівельної спроможності населення обмежують можливості для внутрішнього зростання. Державна підтримка у формі грантів, пільгового кредитування та податкових стимулів для підприємств глибокої переробки сприятиме залученню інвестицій у модернізацію виробничих потужностей та диверсифікацію продукції.

3. Інноваційний розвиток та технологічна модернізація. Застарілі технології у виробництві є суттєвим бар'єром для підвищення конкурентоспроможності української продукції. Впровадження сучасного обладнання, автоматизація процесів, використання цифрових технологій у виробництві та управлінні ланцюгами постачання сприятимуть підвищенню ефективності підприємств та зниженню витрат.

4. Формування культури споживання та стимулювання внутрішнього попиту. Одна з головних проблем внутрішнього ринку полягає у недостатньому рівні споживання продукції глибокої переробки. Популяризація здорового харчування, підвищення обізнаності споживачів щодо переваг рослинних олій та продуктів на їх основі можуть стати основою для зростання попиту. Важливу роль у цьому процесі відіграють маркетингові кампанії, підтримка вітчизняного виробника на рівні державної політики та розвиток локальних ринків.

5. Розвиток логістичної та торгової інфраструктури. Ефективна логістична система є ключовим фактором забезпечення стабільного постачання продукції на внутрішній ринок. Інвестиції у транспортні маршрути, будівництво нових складів та розширення можливостей для дистрибуції сприятимуть зниженню витрат на транспортування та зростанню доступності продукції. Крім того, розвиток електронної комерції та впровадження цифрових торгових платформ дозволить виробникам

налагодити прямий зв'язок зі споживачами та збільшити обсяги реалізації продукції.

6. Євроінтеграція та вихід на нові ринки. Гармонізація стандартів якості відповідно до європейських вимог відкриває перед українськими виробниками нові можливості. Однак для ефективної інтеграції до європейського ринку необхідно не лише дотримуватись стандартів безпеки харчових продуктів, а й активно розвивати міжнародне партнерство, залучати інвестиції та розширювати виробничі потужності для глибокої переробки.

Отже, розвиток внутрішнього ринку олійно-жирової продукції вимагає системного підходу, що включає комплексне усунення існуючих бар'єрів та активізацію драйверів зростання. Основними векторами політики у цій сфері мають стати створення сприятливого регуляторного середовища, стимулювання інвестицій у глибоку переробку, підтримка інновацій та формування культури внутрішнього споживання. Ефективне використання потенціалу галузі сприятиме зміцненню економічної стабільності України, розширенню можливостей експорту продукції з високою доданою вартістю та створенню нових робочих місць у переробній промисловості.

Список використаних джерел

1. Аналітичні огляди аграрного ринку. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua> (дата звернення: 02.03.2025)

2. Виклики та наслідки агропродовольчої спеціалізації України у світовій економіці: колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук Шубравської О.В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. дані. Київ, 2023. 254 с. URL: <http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2023/03/Vyklyky-ta-naslidky-ahroprodovol'choi-spetsializatsiiUkrainy> (дата звернення: 02.03.2025)

3. Онищенко О. В., Куренна О. О., Крикуненко А. С. Інноваційні шляхи розвитку олійно-жирової галузі. *Електронне фахове видання з економічних наук Modern Economics*. 2018. № 7. С. 114–122.

Balaniuk I. F.

doctor of economic sciences, professor, Head of the Department of Accounting and Taxation

Balaniuk D. F.

doctor of economic sciences, professor, professor of Department of Entrepreneurship, Trade and Applied Economics
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Balaniuk S. F.

PhD assistant profesor
Akademia Nauk Stosowanych Wincentego Pola w Lublinie, Poland

**DECISION-MAKING PROCESS IN THE FIELD OF MANAGING
HOUSEHOLD DEVELOPMENT STRATEGY**

Households currently produce labor resources in the countryside, which still do not have a similar substitute in many production and non-production processes taking place in the countryside. The decision-making process in the field of managing the strategy of the development of households is based on the principles of self-development, that is, mainly at the expense of one's own resources.

The research question points to some main elements that are analyzed through the literature review. Balaniuk et al. [1] argued in favor of the fact that the unfavorable circumstances that have developed in rural areas encourage a significant revision of the current state policy in favor of the village, the peasantry, and local communities, which will be tantamount to the return of the relevant state authorities to the interests and needs of the population's economy. According to Levandivskyi O.T. et al. [2], this, in turn, will lead to the formation of a social environment in Ukraine that is more favorable for rural areas and households.

However, Sas L. et al. [3] claim that the economy of Ukraine is classified as quite open, which creates a close dependence on external influences, which, in turn, necessitate the adaptation of national legislation to international requirements.

Shpykuliak O.H. [4] reveals that the objectively necessary interaction has an individual-subjective nature, therefore it needs to be researched by individual rural-territorial subjects. This was proved in the work of Shelenko et al. [5], since the experience of highly developed countries proves that agricultural producers are one of the stabilizing factors of the socio-economic relations of states as a whole. However, research [6] shows that the population economy cannot exist independently without interaction with other rural and territorial subjects.

That is why the decision-making process in the management of the household development strategy allowed us to develop a socio-economic model of the functioning of households in the system of development of rural areas, which has a centripetal-centrifugal character. By this model, we understand the relationship, mutual influence and interdependence of all its elements [7]. Its basis is the economy of the population, which in its own development goes through certain stages – formation and establishment. When considering this evolutionary process, it is necessary to take into account the possibility of returning from the formation phase to the establishment phase (when a new generation of people forms a new economy of the population), which is now very rarely observed; as well as the transformation of an existing rural household with the complete departure of family members to another area.

Accordingly, the model proposed by us is considered as a multi-component, multi-purpose and multi-functional organizational and structural formation of a strategic purpose in terms of its content, purpose and expected effectiveness. Its target functions are:

- a combination of all components forming the organizational, structural and resource base of each rural area [8].
- their unification according to the elaborated social, organizational and production-economic scenario into a single cycle of functioning with the aim of gradually achieving high efficiency of development;
- providing the development of the rural territory with a consistent and systematic content and character [9];

– promotion of such development of the rural territory, under which all elements of the model will function and interact according to a single scenario and realize their potential as fully as possible to obtain the expected synergistic effective return [10].

Other elements of the centripetal orientation of the socio-economic model of the functioning of households in the development system of rural areas can be considered factors that are divided into: natural-climatic, legal, psychological, organizational and social.

If we consider rural households by the totality of production and non-production processes that take place in them, then another important component of the proposed model should be resources distributed by classification groups: land, material, technical, labor, financial, informational.

An exceptionally important characteristic of households is that they function as the living nucleus of each rural area. Peasants are not only engaged in their own agricultural production, but also participate in the activities of other production and non-production formations in the village. In view of this, the model takes into account the need for revitalization of rural areas as a system with the determination of the revitalization potential of each household, as well as all subsystems without exception: agricultural enterprises, local self-government bodies, industrial infrastructure enterprises and organizations, social institutions, local communities [7].

All the above-mentioned elements of the researched model, provided their synergistic combination are able to provide the necessary conditions for the effective socio-economic functioning of households in the development system of rural areas - social security, economic benefits, environmental safety, the possibility of self-realization, cultural leisure, spiritual enrichment.

Therefore, the decision-making process in the field of development strategy management indicates the need for systematic development of rural areas, which should facilitate the choice of activities in agricultural or non-agricultural production. Today, most peasants combine them not by their own will, but for the

sake of a minimal improvement in the standard of living. With optimal levels of household management (optimality is expressed by the quantitative ratio of the kept livestock of agricultural animals and the area of independently cultivated agricultural land and all members of the household actually engaged in agricultural production, taking into account the level of mechanization of work), the possibility of such two-way self-realization of rural residents does not decrease .

Systematicity in the process of decision-making in the field of management of the strategy for the development of rural areas can facilitate the conditions for two-way self-realization of villagers through the formation of industrial and social infrastructure, integration of agricultural and non-agricultural production.

References

1. Balaniuk I., Shpykuliak O., Shelenko D., Semaniuk I. (2024). Development priorities of territorial communities in the management of investment potential on the basis of encouraging entrepreneurship. *International Scientific Journal «Internauka». Series: «Economic Sciences»*. 2024. No. 1. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-1-9611>.
2. Levandivskyi O.T., Balaniuk I.F., Matkovskyi P.Ye., Shelenko D.I. (2022). Biudzhetuvannia yak systema kontroliu u diialnosti finansovo-kredytnykh ustanov. *Actual problems of the development of the economy of the region*, Vol. 18 (1), p. 67–78. Available at: <http://surl.li/redgk>
3. Sas L., Balaniuk I., Shelenko D., Vasyliuk M., Matkovskyi P., and Hnatyshyn L. (2023). International Financial Reporting Standards (IFRS) In The Accounting System Of Ukraine, *Financ. Credit Act. Probl. theory Pract.*, Vol. 1, No. 48, p. 78–90. Available at: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/3952/3745.pdf>
4. Shpykuliak O.H. (2004). Personnel potential and its formation in agricultural enterprises. *Ekonomika APK*. No. 1. p. 155–159.
5. Shelenko, D., Kijek, A., & Shpykuliak O. (2023). Determination of organizational and economic determinants of the current state and development

trends of agricultural producers in Poland and Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. Vol. 10, No. 4. (2023), 17–30. <https://doi.org/10.15330/jpnu.10.4.39-47>

6. Shpykuliak O.H., Mazur H.F. (2014). Innovative activity in the mechanism of stimulation of agro-industrial production. *Collection of scientific works of the Tavri State Agro-Technological Institute*. No. 4 (28), p. 73–77.

7. Balaniuk S.I. (2014). Systemic unity of the development of households and rural areas: monograph. Ivano-Frankivsk: LIK, 216 p.

8. Matkovskiy P.Ye., Shelenko D.I., Levandivskiy O.T. (2023). Cooperation of agricultural enterprises based on their land and innovative investment resource potential. *Skhidna Yevropa: Ekonomika, biznes ta upravlinnia – Eastern Europe: Economics, Business and Management*, vol. 2(39), p. 37–40. Available at: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/10754/1/Matkovskiy.pdf>

9. Shelenko D., Shpykuliak O., Balaniuk I. (2023). Assessing the efficiency of using the economic potential of rural territory of the region: aspects of sustainable development. *Digital Economy and Economic Security*. No. 8(08). p. 12–16. <https://doi.org/10.32782/dees.8-3>.

10. Shpykuliak O.H., Rusan V.M., Kurylo L.I., Pavlyk P.V., Rozghon I.Iu. (2010). Organizational forms and methods of innovative activity in the development of the agrarian sphere of the economy. *Ekonomika APK*. No. 12. p. 119–124.

Вишневецька О. В.

к. е. н., старший науковий співробітник, провідна наукова співробітниця
відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

**ОСНОВНІ ЗАСОБИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК
СКЛАДОВА БАЛАНСУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ**

Сільське господарство, як системоутворююча галузь, відіграє особливу роль у розвитку будь-якого суспільства, оскільки забезпечує життєдіяльність людини. Цю галузь національної економіки можна розглядати як самостійну, зайняту виробництвом продукції й формуванням підвалин продовольчої безпеки держави.

Діапазон і напрями розвитку сільського господарства, ефективність використання природних і трудових ресурсів визначає його матеріально-технічна база, найважливіший складник якої становлять основні виробничі засоби. У аграрних підприємствах України за період 2010-2021 рр. спостерігалася позитивна динаміка їх відтворення. Війна внесла свої корективи в стан матеріально-технічного забезпечення сільського господарства. Окуповані території, вивезене та знищене майно на вже звільнених вплинуло на зміну тенденцій з позитивних на негативні (рис. 1).

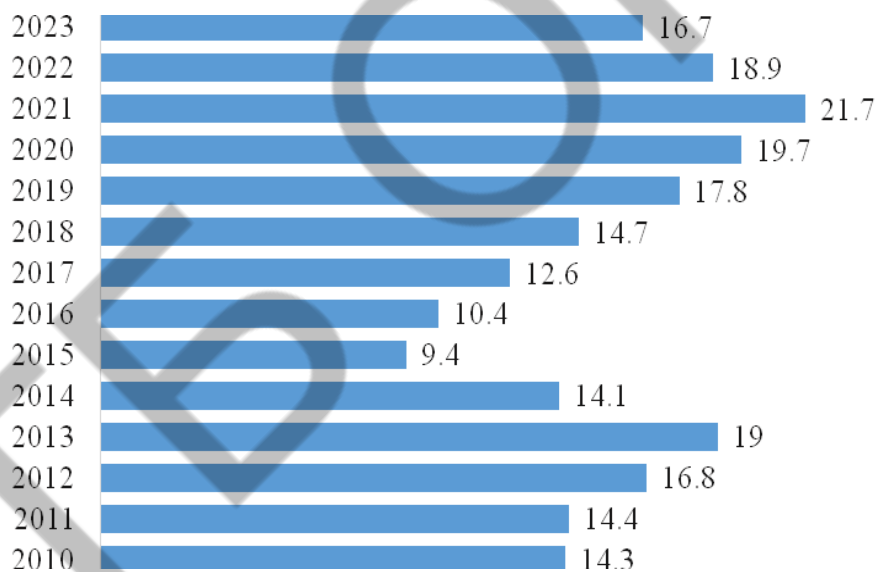

Рис. 1. Вартість основних виробничих засобів сільського господарства в Україні, млрд дол. США [2]

Впродовж 2000-2023 років вартість основних засобів національної економіки зросла від 828,8 до 11602,3 млрд грн, або в 14 разів, а сільського господарства, мисливства та пов'язаних послуг з 97,5 по 692,6 млрд грн (7,1раза). В цей же період вартість основних засобів сільського господарства в доларовому еквіваленті зросла лише на 10%, хоча в цілому по національній

економіці цей показник зріс у 2,1 рази. Їх частка в основних засобах національної економіки зменшилася від 12 % до 6 %.

Зниження частки основних засобів в основному капіталі національної економіки викликане диспропорційним розвитком різних галузей. Диспропорційність розвитку аграрного сектору та формування основного капіталу сільськогосподарських товаровиробників порівняно з іншими галузями національної економіки зумовлена диспаритетом цін на сільськогосподарську продукцію.

Наявний кількісний склад основних виробничих засобів агроформувань не дає можливості створити умови для їх ефективного використання. За допомогою основних узагальнюючих показників, зокрема капіталовіддачі, капіталомісткості, капіталозабезпеченості, проаналізовано ефективність використання основних виробничих засобів у середньому в українських сільськогосподарських підприємствах. Результати дослідження показали, що рівень капіталовіддачі у сільському господарстві України у 2022-2023 рр. становив 0,46 дол. США на один дол. основних засобів. В той же період в Польщі він становив 0,92, Франції – 1,76, Великій Британії – 2,17, Німеччині – 3,21. Капіталомісткість відповідно становила: в Україні – 2,16, Польщі – 1,09, Франції – 0,57, Великій Британії – 0,46, Німеччині – 0,31 дол. США основних виробничих засобів на 1 дол. валової продукції [1].

Оснащеність сільського господарства України з розрахунку на одиницю площі значно відстає від ряду інших країн. Так, станом на 1 січня 2023 р. вартість основних засобів на 1 га сільськогосподарських угідь в Україні була меншою порівняно з аналогічним показником у Польщі – 3,9 рази, Великій Британії і Франції – 5,8 рази, Чехії – 7,5 разів, Угорщині – 8 разів, Німеччині – 15,5 рази.

Рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції характеризується значними коливаннями – від збиткового господарювання 2000 р. (-1,0 %) до прибуткового 2015 р. (41,7 %) [3]. Відповідно, належний рівень матеріально-технічної бази сільського господарства суб'єкти

господарювання не здатні підтримувати через фінансову неспроможність та неефективність фінансової політики.

Ступінь зносу основних засобів аграрного виробництва скоротився на 2 в. п. і на кінець 2023 року становив 45,5%. Амортизаційні відрахування, частка яких у 2023 році становила 6,9 % у вартості основних засобів, дають змогу відтворити наявні основні засоби за 14 років. Проте збільшення активної частини основних засобів в підприємствах аграрного сектору характерне лише для його вартісних параметрів у зв'язку зі зростанням цін на матеріально-технічні ресурси. Кількісні параметри більшості видів галузевих основних засобів скорочуються.

Порівняльний аналіз капіталобезпеженості аграрного сектору й інших галузей національної економіки свідчить про проблемність формування матеріально-технічної бази сільського господарства. Нинішні кількісні та якісні параметри основних виробничих засобів сільськогосподарських підприємств України не сприяють високим конкурентним позиціям вітчизняних аграріїв. Проблема забезпеченості ними сільськогосподарських підприємств відповідно до сучасних потреб залишається не вирішеною.

Список використаних джерел

1. Gross Fixed Capital Formation in Agriculture. URL: <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/IndicatorsSectorial/GrossFixedCapital.htm> (дата звернення: 22.02.2025)
2. Наявність і рух матеріальних активів за видами економічної діяльності (за відповідні роки). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.02.2025)
3. Статистичний щорічник України (за відповідні роки). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.02.2025)

Дьомін О. Б.

д. і. н., професор, головний бібліограф
Одеська національна наукова бібліотека

АГРАРНА РЕВОЛЮЦІЯ В КНИЖКОВІЙ СПАДЩИНІ

АКАДЕМІКА В. В. ЮРЧИШИНА

Постать академіка Володимира Васильовича Юрчишина неодноразово вже характеризувалась в літературі. Разом із тим, низка заходів, запланованих до 100-річчя академіка В. В. Юрчишина свідчить про значний потенціал його наукової та практичної спадщини у царині економічної та сільськогосподарської науки.

На початку ХХІ ст., розглядаючи розвиток сучасної йому агросфери України, він констатував, що сподівання на аграрну і земельну реформи в країні не виправдались і виправляти негативні наслідки буде надзвичайно важко [1, с. 504]. Отож, можна не дивуватись, що у людини, у вченого, що довгий час займався різноманітними науковими, практичними проектами, з'явилось бажання вивчити і визначити коріння сучасних йому проблем аграрної політики України. Десь приблизно так, частково із його текстів, частково із логіки наукового пошуку можливо відтворити шлях до питань вивчення аграрних революцій В. В. Юрчишиним. Зважаючи на те, що звернення до них відбулось після теоретичних і практичних робіт щодо ситуації в аграрній політиці України початку ХХІ ст., він виступив із пропозицією розглянути результати минулих великих перетворень на селі із метою пошуку та використання типового механізму виходу із посткатастрофічних реформ. Це давало можливість застосувати кращі методи в практиці розбудови українського село сьогодення задля «збереження, примноження, відродження на новітніх засадах історично селянського роду України» [1, с. 521]. Тому предметом його аналізу і стали українські аграрні перетворення впродовж майже півтора століття, починаючи від відомої під назвою селянська реформа 1861 року і закінчуючи аграрними зсувами ХХ ст.:

столипінською реформою, більшовицьким аграрним переворотом кінця 10-х – 30-х років і українською реформою 90-х років. Проте аграрними революціями він визнає тільки дві останні події попереднього століття [3, с. 48].

В своїх монографіях і статтях В. В. Юрчишин [2; 3; 4; 5] виходив із системного бачення українського села, його розвитку в минулому і перспектив подальшої долі в XXI ст. Але спирався він більше на аграрні реалії, а не на історичний матеріал, та на своє бачення історичних процесів. Звідси його зосередженість на ключових для нього структурних складових теми: співвідношення еволюційного і революційного в розвитку сільського господарства та злами політичних епох, як базова основа аграрних революцій. Виходячи із цього підґрунтя він виводив найсуттєвіші, із його погляду, риси та особливості політичних зламів і двох аграрних революцій в Україні: більшовицько-радянської та пострадянсько-української. Вони, на його думку, і були породжені, в основному і безпосередньо, політичними зламами [1, с. 56]. Революції виступали рушійною силою багатоцільової і поліфункціональної системи типу «акт – процес». Отож, під аграрними революціями він розумів «історично зумовлене суспільно-політичне явище, стратегічно-цільовою метою і кінцевим результатом якого є подолання чинного в країні аграрного ладу (устрою)...» та формування нового ладу, що відкривав би простір для ефективного розвитку сільського господарства [1, с. 51].

Значення появи робіт В. В. Юрчишина з аграрної історії, не зважаючи на його сумніви щодо актуальності теми, ширше ніж історія аграрних революцій і ширше ніж історія сільського господарства. Вони вистраждані життям і думками, писались самостійно і звідси, глибоко вдумливо. Це підтверджує і те, що автор, жаліючись на відсутність літератури, використав усього три роботи із аграрної історії України, що були опубліковані в 70 – 90-і роки XX ст. Між тим, сучасна українська історіографія аграрного розвитку достатньо насичена і має давні традиції [6, с. 8–51, 68–80]. Про перше

свідчить існування Наукового товариства істориків-аграрників із центром у Києві. Крім того, в Черкасах, при Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького діє Науково-дослідний інститут селянства та вивчення аграрної історії, видається збірник наукових праць «Український селянин». На друге вказує те, що українські історики другої половини XIX – початку XX ст. достатньо ґрунтовно розпочали вивчати історію українського села. Свій внесок зробили й одеські історики, що працювали, головним чином, в руслі досліджень сільської історії XVIII ст. Найбільш відомий із них академік Всеукраїнської Академії наук М. Є. Слабченко, який всебічно розробляв економічну складову сільського господарства України XVII – XVIII ст.

Проте незважаючи на суттєві доробки українських вчених певних аграрних періодів загальні проблеми аграрних революцій впродовж тисячоліть розроблені усе ще недостатньо. Не випадково В.В. Юрчишин бідкався, що тема аграрних революцій, скоріше за все, мало зацікавить дослідників аграрної політики України. І дійсно, його запрошення до дискусії, до обговорення піднятих питань не знайшли відгуку у професійному середовищі.

Якщо подивитись на сутність, характеристики та визначення аграрних революцій, то складові терміну були введені до наукового обігу в різні часи, починаючи від епохи Відродження, коли поняття революція стало використовуватись в астрономії. За часів Французької революції кінця XVIII ст. воно почало широко застосовуватись по відношенню до суспільних явищ. Вже у другій половині XIX ст. під революціями розуміли будь-які кардинальні зміни в різних сферах людської цивілізації.

Сучасні дослідники, починаючи від класиків ряду наук XIX ст. і закінчуючи представниками майже усіх наук, все ж сходяться до визнання аграрними революціями тих перетворень, що приводили не тільки до радикальних змін в аграрній сфері, але й однозначно впливали на усі складові людського буття, приводячи до нового соціального виміру. Такими

однозначно вагомими аграрними революціями першого рівня для усього людства були: неолітична революція (перехід до землеробства і скотарства – VIII – IV тис. до н.е.), європейська аграрна революція XVI – XVII ст., насамперед в Англії, аграрні революції XX ст. у Східній Європі.

Крім вказаних революцій були аграрні революції другого рівня та аграрні реформи. Для України усі вони поставали у такому порядку: неолітична революція VII – V тис. до н.е.; аграрна революція XVI – XVII ст.; потім аграрна революція – селянська реформа 1861 р.; аграрні революції кінця 10 – 30-х рр. та 90-х рр. XX ст. В українських землях все ще недостатньо вивчена аграрна революція XVI – XVII ст., яка була може найважливішою. Вона розгорталась в декілька етапів і розпочалась в 50 – 80-х рр. XVI ст. в межах Польського королівства і Речі Посполитої з «Устава на волоки» 1557 р. та в результаті привела до закріпачення українського селянства польськими панами.

Значення піднятих В. В. Юрчишиним історичних питань аграрної революції в Україні полягає у їх взаємодії із економічним і аграрним баченням значимості самої події насамперед у прогностичному аспекті. По-перше, це спроба по іншому подивитись на перспективу розвитку українського села та сільського господарства в їх системному баченні. По-друге, що не менш важливо, вони можуть бути пов'язані із піднятими фахівцями Федеральної вищої технічної школи Цюріха (Швейцарія) проблемами тих же аграрних революцій.

Швейцарські вчені наголошують, що після зеленої революції 60-х рр. (точніше – 50-х – 70-х – О.Д.) XX ст. у світовому сільському господарстві попереду постає наступна, за їхнім рахунком, четверта аграрна революція – інформаційна аграрна революція, спрямована на запровадження інформаційних технологій у сільськогосподарську сферу. Вони підкреслюють, що вже давно обсяги використання інформації в аграрному господарстві зростають по експоненті.

Тут можна згадати давно забуті експерименти в українському селі із радіокерованими тракторами та іншими спробами механізації сільського господарства. І саме у запровадженні інформаційних методів та технологій полягає перспектива українського сільськогосподарського розвитку. До числа інновацій можна віднести смарт-фермерство із віддаленим доступом до поля, моніторинг ферм та господарств, автоматизація робіт, оптимізація логістики від поля до користувача і так далі. Сюди ж безумовно відносяться й питання широкого спектру економіки сільського господарства та управління сільськими територіями.

І повертаючись до проблем аграрної революції кінця ХХ ст. піднятих В. В. Юрчишином. Він писав, що потрібно вивчати в натурі процеси аграрно-соціальних перетворень на селі. Але про будь-які польові експедиції з цього приводу нічого не чуто. То може вже час розпочати подібну роботу, бо безповоротно втрачаються джерела історії тих подій.

Таким чином, роздуми В. В. Юрчишина над питаннями аграрної історії розгортались довкола подій останніх півтора сотні років української історії. Звернення до аграрних революцій виходили із занепокоєння наслідками аграрних перетворень ХХ ст. для українського села сьогодення. Визнаючи українського селянина споконвічним втіленням України він шукав шляхи майбутнього українського народу. Цінність його екскурсів до історії полягає ще і в тому, що вони для нього виступають не як самоціль досвіду, а як планка, від якої він відштовхувався, щоб знайти ліки для сучасного села України.

Список використаних джерел

1. Юрчишин В. В. Базові основи переорієнтації розвитку вітчизняної агросфери на засадах соціоекономіки. *Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів*. Одеса: Астропринт, 2012. С. 504 – 521.

2. Онищенко О., Юрчишин В. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики. *Економіка України*. 2006. № 1. С. 4–13.
3. Юрчишин В. В. Аграрні революції в Україні у контексті зламів політичних епох: витоки і сутність. *Економіка України*. 2009. № 3. С. 45–57.
4. Юрчишин В. В. Аграрна політика в Україні на зламі політичних епох. Історико-соціально-економічні нариси. Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2009. 367 с.
5. Юрчишин В. В. Сучасні аграрні перетворення в Україні. Ретроспективні нариси: у трьох частинах. Київ: Наукова думка, 2013. 424 с.
6. Ковальова Н. А. Селяни, поміщики і держава: конфлікти інтересів. «Аграрна революція» в Україні 1902–1922. Дніпропетровськ: ЛІРА, 2016. 368 с.

Замлинський В.А.

д. е. н., професор, професор кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ КОНЦЕПЦІЇ СЕЛОУТВОРЮЮЧОГО ПІДПРИЄМСТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Одним із напрямів вирішення сучасних економічних і соціальних проблем вважається реалізація ідеї пріоритетного розвитку селоутворюючого аграрного бізнесу. Даною проблематикою займалися такі науковці: Юрчишин В. В., Хвесик М. А., Бородіна О. М., Малік М. Й., Газуда Л. М., Жук В. М., Лупенко Ю. О., Павлов О. І., Кваша С. М., та багато інших вчених [2–10].

Розробляючи концепцію селоутворюючого підприємства в умовах війни в Україні, варто враховувати кілька ключових аспектів, які допоможуть зберегти села від остаточного вимирання, поступово забезпечити їх стійкість, соціальну інтеграцію та економічний розвиток сільських територій.

На наш погляд слід зосередитися на наступних моментах.

Диверсифікація виробництва – підприємства повинні комбінувати традиційні сільськогосподарські напрями (рослинництво, тваринництво) з переробкою, логістикою та альтернативними видами діяльності (зелений туризм, ремесла), що може бути реалізовано у співпраці з міжнародними партнерами для збуту продукції та залучення інвестицій (підтримка експорту та кооперації).

Впровадження агротехнологій – використання сучасних систем точного землеробства, біотехнологій, дронів для моніторингу посівів, автоматизація ферм, та створення цифрових платформ – об'єднання фермерів та виробників у кооперативні онлайн-майданчики для спільного використання ресурсів і збуту продукції. Ці дві компоненти можуть зацікавити молодь займатися аграрною справою. Під час війни потрібно вже починати надавати військовим доступ до грантових програм та кредитування, створювати механізми спрощеного фінансування для аграріїв і підприємців у сільській місцевості, залучати міжнародних донорів до використання іноземних інвестицій, фондів відновлення для розвитку сільських територій.

Важливим є одночасне запровадження податкових пільг та спрощених умов ведення бізнесу для підприємств, що працюють у сільських громадах і піклуються вирішенням проблем екологічної стійкості, раціонального використання природних ресурсів – збереження ґрунтів, водних ресурсів, впровадженню екологічно чистих технологій, розвитком органічного виробництва, що має високий попит на міжнародному продовольчому ринку. Створення умов до впровадження локальних замкнених циклів виробництва – мінімізація відходів, переробка сільгосппродукції, розвиток кругової (циркулярної) економіки у селоутворюючих підприємствах під час війни мають відзеркалюватися на соціальному добробуті та розвитку інфраструктури. Інноваційний підхід, екологічна відповідальність та державна підтримка допоможуть зберегти та зміцнити сільські території навіть у складних умовах воєнного часу.

Після Другої світової війни європейське сільське господарство зазнало суттєвих змін. Фермери постійно збільшували розміри ферм, підвищували ефективність і використовували хімічні добрива і засоби захисту рослин (зокрема, пестициди), зменшуючи при цьому трудовитрати на гектар. Хоча це підвищило економічну прибутковість, водночас призвело до екологічних проблем, уніфікації ландшафтів, спалахів хвороб та погіршення добробуту тварин, що негативно вплинуло на репутацію аграрного сектору [10].

Окрім виробництва продовольства, фермери почали надавати додаткові послуги для задоволення суспільних потреб. Це включає соціальне фермерство («care farming» або «social farming»), що передбачає терапевтичні програми для людей з інвалідністю, ветеранів та осіб із психічними розладами. Також розвиваються рекреаційні послуги (агротуризм, кінні прогулянки, еко-табори) та ландшафтні ініціативи (збереження природних територій, створення громадських садів). В Нідерландах популярні «зелені ферми», де люди з аутизмом або деменцією беруть участь у догляді за тваринами та рослинами, що сприяє їхній соціальній адаптації. Такий підхід не лише підтримує локальні громади, а й забезпечує додатковий дохід для фермерів. В Європі доглядове фермерство набуло різних форм залежно від країни. В Італії та Франції воно орієнтоване на трудову інтеграцію та підтримується соціальними кооперативами. У Німеччині та Ірландії такі ферми інтегровані в систему охорони здоров'я, тоді як у Нідерландах, Норвегії та Бельгії цим займаються переважно приватні фермерські господарства. Доглядові ферми виконують різні функції: садівництво, тваринництво, озеленення, лісове господарство, а також соціальні та рекреаційні активності, як-от мистецькі заняття чи управління кафе. Учасники таких програм відчують соціальну інтеграцію, розвивають навички та отримують психологічну підтримку. Нідерланди – одна з піонерських країн у цій сфері. Тут існують розгалужені мережі доглядових ферм, структурно інтегрованих у систему охорони здоров'я. Однією з інновацій є ферми, що надають альтернативний догляд для людей з

деменцією, пропонуючи їм природне середовище замість традиційних будинків престарілих. Інший приклад — освітні ферми для молоді, що сприяє їхній соціалізації та професійному розвитку. Ці ініціативи демонструють, як фермери можуть не лише займатися сільським господарством, а й сприяти соціальному добробуту, відповідаючи на сучасні виклики суспільства.

В Європі існують ініціативи, спрямовані на відродження сільських територій та збереження традиційного фермерства, які передбачають продаж нерухомості за символічну ціну з умовою інвестування в розвиток місцевої громади. Наприклад, в Італії деякі муніципалітети продають занедбані будинки за 1 євро з умовою їх відновлення та проживання в них. Такі програми спрямовані на боротьбу з депопуляцією та стимулювання місцевої економіки. Щодо сільськогосподарських земель, подібні програми менш поширені. Однак, у деяких країнах ЄС існують обмеження та вимоги для покупців сільськогосподарських земель, спрямовані на підтримку місцевих фермерів та збереження сільських традицій. Наприклад, в Угорщині лише зареєстровані фермери можуть придбати більше 1 гектара сільськогосподарських земель [12]. Фермером вважається громадянин Угорщини або одної з країн ЄС, який має кваліфікацію в галузі сільського або лісового господарства або займається сільськогосподарською та лісовою діяльністю в Угорщині щонайменше три роки протягом безперервного п'ятирічного періоду, або володіє щонайменше 25% зареєстрованого сільськогосподарського підприємства. У Польщі юридичні особи мають отримати згоду Національного центру підтримки сільського господарства у разі придбання більше 1 гектара [11]. Ці заходи спрямовані на підтримку місцевих фермерів та збереження традиційного сільського господарства.

На наш погляд, варто започаткувати продаж спустошених сіл та сільськогосподарських земель у найбільш занедбаних і неперспективних регіонах України за 1 євро з обов'язком покращення соціальної сфери та реалізації проектів збереження традицій національного фермерства. Такі програми на локальному рівні потрібно запровадити як складову діяльності

місцевих громад і зробити широко відомими, задокументованими належним чином у правовому полі. Посилена воєнним станом деградація навколишнього середовища спричиняє знищення природних екосистем, підвищує рівень забруднення повітря, води та ґрунтів. Зростання соціально-економічної нерівності – концентрація населення у великих містах призводить до зростання розриву між міськими та сільськими регіонами, зменшення інвестицій у сільську інфраструктуру. Скорочення сільськогосподарських угідь призводить до зниження обсягів виробництва продовольства, що робить країну більш залежною від імпорту. Скорочення робочих місць у сільському господарстві – через урбанізацію, релокацію, імміграцію та воєнні втрати зменшується кількість людей, проживаючих поза межами міст та зайнятих у аграрному секторі, що спричиняє дефіцит робочої сили в аграрній галузі. За деякими підрахунками приблизно 10% сільськогосподарських земель наразі потенційно заміновано, ще до 22% перебувають під окупацією. Тож попит на сільськогосподарську землю найвищий у центральних та західних регіонах [12].

Отже, специфіка і ризики нинішнього аграрного бізнесу не зацікавлює підприємства до участі у фінансуванні розвитку сільських територій, соціальної сфери села, розширення зайнятості сільського населення. Сьогодні далеко не завжди спрацьовують механізми залучення коштів сільськогосподарських підприємств для такого фінансування, так само як і притаманне західним країнам державне фінансування сільського розвитку. Розвиток сільських територій та ринок землі повинні бути приведені у відповідність до загальноприйнятих європейських норм. Україні терміново потрібні зміни в аграрному секторі для економічного відновлення та подальшої сталості.

Список використаних джерел

1. Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження КМУ від 15 листопада 2024 р.

№ 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p#Text> (дата звернення: 01.03.2025)

2.Юрчишин, В. В. Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей. *Економіка АПК*. 2011. № 2. С. 87–99.

3. Хвесик М. А., Малік М. Й. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2010. № 5. С. 3–12.

4. Газуда Л. М., Готра В. В. Напрями розвитку сільських територій України в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського Університету*. Серія: Економіка.. 2022. № 2 (60). С. 27–33. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2\(60\).27-33](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2(60).27-33).

5.Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2020. 60 с.

6. Кваша С. М., Павленко О. М., Вакуленко В. Л. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору економіки України в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Економічні науки. 2024. № 2 (74). С. 40–45.

7. Інклюзивний сільський розвиток в Україні: монографія; за ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України О. М. Бородіної. Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». 2020. 257 с.

8. Павлов О. І., Павлова І. О., Павлов О. І.-мол. Інституціоналізація інклюзивного розвитку сільсько-міських агломерацій України. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 68. С. 50–56. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure68-9>.

9. Замлинський В., Толкачова Г., Ігуменцева Н. Зміцнення економічної безпеки підприємств шляхом стратегічного управління ризиками в умовах невизначеності. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. Випуск 3. С. 186–196. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-9-25>.

10. Meerburg, B.; Korevaar, H.; Haubenhof, D.K.; Blom-Zandstra, M.; Van Keulen, H. The changing role of agriculture in Dutch society. *Journal of Agricultural Science*. 2009. Volume 147. P. 511–521.

11. Land market in the EU: how it works and what Ukraine should pay attention to URL: <https://eu4ukraine.eu/en/media-en/publications-en/land-market-in-the-eu.html> (дата звернення: 24.02.2025)

12. Як працює ринок землі у Європі або з кого Україні брати приклад Електронний ресурс. URL: <https://landlord.ua/news/rynok-zemli/yak-praczuuye-rynok-zemli-v-yeuropejskomu-soyuzi> (дата звернення: 24.02.2025)

Згадова Н. С.

к. е. н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії
та фінансово-економічної безпеки

Кравченко Ю. І.

аспірантка

Одеський національний технологічний університет

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ

Продовольча безпека, це не лише питання забезпечення населення харчовими ресурсами, а й стратегічний фактор, що впливає на соціально-економічний розвиток країни, здоров'я нації, рівень життя громадян і стабільність держави. У сучасних умовах увага світової спільноти зосереджена не лише на підвищенні стандартів харчування, а й на подоланні глобального голоду, що загострився через російсько-українську війну.

Водночас Україна опинилася в критичній ситуації, де загроза голоду набула реальних обрисів. Військові дії призвели до руйнування родючих земель, переривання аграрних циклів, знищення зерносховищ та дефіциту робочої сили через мобілізацію сільськогосподарських працівників. Це значно підірвало продовольчий потенціал країни, унеможлививши самозабезпечення харчовими ресурсами. Відтак, Україна опинилася перед

новим голодомором, який є частиною широкомасштабного військового злочину.

У таких умовах пошук ефективних механізмів публічного управління продовольчою безпекою набуває особливої актуальності. Важливим є розроблення стратегії подолання кризових явищ у агропромисловому секторі, залучення міжнародної допомоги, відновлення сільськогосподарського виробництва та формування довгострокової політики продовольчої стабільності. Це робить дослідження даної проблематики не лише науково значущим, а й життєво необхідним для майбутнього країни.

Забезпечення населення продуктами харчування завжди залишатиметься актуальним питанням, враховуючи фундаментальну роль харчових потреб у житті людини як біологічної істоти. Виробництво та постачання продовольства є ключовими елементами функціонування суспільства, що неминуче породжують дискусії щодо формування цін, механізмів ціноутворення, домінуючих форм власності на засоби виробництва в аграрному секторі, а також рівня державного втручання у підтримку агробізнесу.

Втручання держави у підтримку агробізнесу залишається важливим аспектом забезпечення продовольчої безпеки країни.

На сьогодні аграрний сектор України зіштовхується з масштабним комплексом проблем, які значно перевищують його конкурентні переваги та потенційні можливості. Одним із ключових викликів є обмежене використання природних ресурсів, зокрема родючих чорноземів, через їхнє забруднення, тимчасову окупацію значних територій та постійні обстріли. Крім того, війна спричинила руйнування логістичних ланцюгів, дефіцит трудових ресурсів і критичне зниження рівня інвестицій у сільське господарство [1, с. 58–66].

Сучасна Україна стикається не лише з військовою агресією з боку росії, а й з інформаційним, політичним, економічним і технологічним тиском, що має на меті підірвати стабільність держави та унеможливити її

самодостатність. У таких умовах особливої актуальності набуває розроблення ефективної політики з відновлення аграрного сектору, впровадження новітніх технологій у сільське господарство, зміцнення міжнародних партнерств і забезпечення стабільного продовольчого постачання як на внутрішньому ринку, так і в глобальному масштабі.

Сучасні реалії, що визначають наукову новизну цього дослідження, зумовлені активною фазою бойових дій на території України. Війна вносить суттєві корективи як у безпосередній функціонал аграрного сектору, так і в організаційно-економічні відносини, що формують основу продовольчої безпеки держави.

Згідно з проєктом Закону України «Про основи продовольчої безпеки України», продовольча безпека визначається як здатність держави забезпечити своїх громадян харчовими продуктами відповідно до медично обґрунтованих норм, гарантуючи стійкість розвитку, збереження генофонду нації, сприятливу демографічну динаміку, а також незалежність і суверенітет країни, незалежно від внутрішніх чи зовнішніх загроз. Однак нинішні виклики, спричинені війною, демонструють необхідність удосконалення правових механізмів забезпечення продовольчої безпеки.

Прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» спрямований переважно на регулювання питань землеустрою, землеволодіння та землекористування. Однак він не охоплює багатьох критично важливих аспектів, зокрема державної підтримки агровиробників, розвитку внутрішньої логістики, відновлення зруйнованих підприємств і розширення міжнародних партнерств для стабілізації продовольчого ринку [2].

Крім того, варто враховувати вплив військових дій на систему розподілу та доступу до продовольства, особливо в регіонах, що зазнали значних руйнувань. Відсутність комплексного підходу до цих питань може призвести до ще більшого посилення продовольчої кризи в країні. Тому

подальше вдосконалення державної політики у сфері продовольчої безпеки є не лише актуальним завданням, а й необхідною умовою для збереження стійкості держави та її інтеграції у світовий економічний простір [3].

Список використаних джерел

1. Яковенко Р. В., Педь І. В., Алексеєва Л. М., Олійник І. В., Тертиця О. О. Теоретико-економічне підґрунтя реалізації завдань управління економікою України в умовах російської агресії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 2. С. 58–66. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.2.58.
2. Про основи продовольчої безпеки України: Проект Закону України від 08.04.2011 № 8370. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A?an=3> (дата звернення: 01.03.2025)
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 01.03.2025)

Коваленко А. В.

аспірант

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

АГРАРНА ЛОГІСТИКА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Логістика має вирішальне значення для сільського господарства в Україні, особливо в умовах порушеного транспортного сполучення через воєнні дії.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки, враховуючи вплив війни, ключовою метою розвитку аграрної логістики в Україні є забезпечення максимально-ефективної взаємодії між органами державної

влади, аграрними трейдерами та сільськогосподарськими товаровиробниками.

1. Вплив війни на агрологістичну інфраструктуру.

Війна, що триває в Україні з 24 лютого 2022 року порушила традиційні ланцюги постачання сільськогосподарської продукції, особливо вплинувши на експорт зернових – основу української економіки. До повномасштабного вторгнення понад 90% українського експорту зерна здійснювалося через чорноморські порти, такі як Одеса та Чорноморськ. Блокада та військові дії зробили ці маршрути непридатними для використання протягом декількох місяців, що змусило швидко перейти на альтернативні види транспорту, такі як залізниця (яка зараз забезпечувала близько 60% експорту зерна), автомобільні вантажні перевезення близько 30% та внутрішні водні перевезення близько 10%. На сьогодні морський транспорт повернув свої позиції у обсягах експортних перевезень. Пошкодження інфраструктури, включаючи мости, залізничні лінії та сховища, збільшило логістичні витрати приблизно на 40-50%, що посилює фінансове навантаження на сільськогосподарських товаровиробників [1].

2. Ключові виклики в аграрній логістиці у воєнний час

Порушення транспортних маршрутів: блокада чорноморських портів призвела до необхідності покладатися на повільні та дорогі сухопутні маршрути через сусідні країни ЄС (наприклад, Польщу та Румунію). Однак вузькі місця на прикордонних переходах спричинили затримки понад 20 днів для залізничних перевезень через різну ширину колії в Україні (1520 мм) та Європі (1435 мм).

Нестача потужностей для зберігання: станом на кінець 2022 року Україна зіткнулася з дефіцитом потужностей для зберігання зерна в обсязі близько 15 млн тонн через зруйновані елеватори (близько 25% пошкоджено або окуповано) та скорочення обсягів експорту, що призвело до затримки врожаю всередині країни.

Збільшення витрат: вартість транспортування зерна залізницею або вантажним автотранспортом зросло до \$80-\$120 за тонну порівняно з \$30-\$40 довоєнними морськими шляхами [2, с. 14].

3. Адаптація логістики до нестабільних умов

Для пом'якшення викликів та загроз у нестабільних умовах в Україні варто відзначити наступні пріоритети:

а) Диверсифікація експортних маршрутів: розширення портів на Дунаї сприяло збільшенню обсягів перевезень баржами з 0,5 млн тонн/місяць (Ізмаїл у довоєнний період до близько 2 млн тонн (на кінець першого півріччя 2023 року), використовуючи при цьому угоди про автомобільний/залізничний транзит з країнами Європейського Союзу та європейськими країнами що до нього не входять.

б) Модернізація інфраструктури: інвестиції на загальну суму близько \$500 млн були спрямовані на модернізацію залізничних перевантажувальних терміналів (наприклад, осей зі змінною шириною колії), розширення потужності дунайських портів (4-кратне збільшення з 2022 року), розгортання модульних сховищ поблизу кордонів, що зменшує ризики псування [3, с. 19-22].

4. Економічні наслідки для сільського господарства.

Обсяги експорту: експорт зерна сягнув близько 45 млн тонн у 2023 році порівняно з близько 55 млн тонн у довоєнний період, демонструючи стійкість, незважаючи на обмеження воєнних дій.

Диверсифікація сільськогосподарських культур спонукає аграріїв все частіше вирощувати посухостійкі сорти (наприклад, соняшник, соя), які потребують менше часу на зберігання, що зменшує вразливість від логістичних затримок, а також відповідає вимогам ринку ЄС, підвищуючи довгострокову конкурентоспроможність [4].

5. Перспективами сталого зростання можуть стати:

а) державно-приватне партнерство, що передбачає посилення координації між аграрними підприємствами, логістичними компаніями та

урядами країн, через які проходять логістичні маршрути, забезпечує коригування експортних маршрутів у режимі реального часу, мінімізуючи вузькі місця, наприклад, цифрові платформи, що відстежують наявність вантажу, час очікування на кордоні, оптимізацію використання автопарку, скорочуючи періоди простою до 30%;

б) інвестиційна стійкість передбачає пріоритетність децентралізованих сховищ, що працюють на відновлюваних джерелах енергії, зменшує залежність від централізованих вузлів, вразливих до ракетних ударів, а інтеграція кліматично-розумних практик покращує родючість ґрунту і врожайність сільськогосподарських культур, компенсуючи деградацію земель, що посилилася через занедбаність у воєнний час [4].

Зважаючи на ряд проблем, які виникли в зерновій логістиці, сформовано ряд пропозицій для їх подолання. В першу чергу це впровадження порівняно недорогих технологій зберігання зернової продукції, збільшення кількості та реконструкція автомобільних вантажних митних переходів, збільшення експортного вантажопотоку через дунайські порти, чітка узгодженість вантажопотоків з європейськими партнерами. Реалізація цих пропозицій дозволить подолати кризу в зерновій логістиці та значно збільшити внутрішній та експортно-імпортний вантажообіг.

Список використаних джерел

1. Транспорт. *Державна служба статистики*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.02.2025).
2. Нейтер Р., Зоря С. Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. Київ: KSE, 2024. 32 с.
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року / Андрієнко Д. та ін. Київ: KSE, 2025. 27 с.
4. Ben Hassen, T., & El Bilali, H. (2022). Impacts of the Russia-Ukraine War on Global Food Security: Towards More Sustainable and Resilient Food Systems? *Foods*, 11(15), 2301. DOI: <https://doi.org/10.3390/foods11152301>.

5. Zakharchuk O., Navrotskyi Ya., Vyshnevetska O., Petrov V., & Nesterenko S. Current state and prospects of grain logistics development in Ukraine. *Ekonomika APK*, 2022. 29(5), 20-36. DOI: 10.32317/2221-1055.202205020.

Коваленко О. В.

д. е. н., старший науковий співробітник, завідувача відділу економічних досліджень

Бокій О. В.

к. е. н., старший науковий співробітник відділу економічних досліджень
Інститут продовольчих ресурсів НААН

**ЦІНОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ЛАНЦЮГАХ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ
ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

У фундаментальних працях видатного вченого, економіста-аграрника Володимира Васильовича Юрчишина, науковій спадщині якого присвячена конференція, висвітлено проблеми аграрної політики та реформування аграрних відносин. І при формуванні аграрної політики питання вдосконалення ланцюгів створення вартості, цін і цінової доступності продовольства займають важливе місце.

Надзвичайні виклики останніх років, насамперед військова агресія російської федерації від лютого 2022 року, негативно вплинули на всі сфери життєдіяльності суспільства та економіки країни і призвели до шокового зростання цін у перший період війни та збільшення їх волатильності. Адже порушилися логістичні ланцюги; зменшилися площі посіву, знизилися обсяги виробництва продовольства та суттєво утруднився експорт продукції. За перший рік війни експорт зернових знизився майже на 30% і, попри нарощування обсягів у наступні роки, не досяг попередніх показників.

Важкі наслідки війни посилюють негативні кліматичні зміни, що призводять до зміни урожайності та географії вирощування культур, збільшення витрат на захист рослин. Вступ України до ЄС, разом із

позитивними тенденціями, супроводжується протекціонізмом країн та заборонаю на експорт необхідній кількості.

Різко зросли витрати на енергоносії. Разом із цим, прогресивні зміни, зокрема розвиток біотехнологій, автоматизація та цифровізація виробництв сприятимуть покращенню якості продукції та зростанню доходів підприємств.

Воєнні дії посилили загрозу голоду не лише в нашій країні, а й в усьому світі, адже в Україні було зосереджено майже 9% експорту пшениці, більше ніж 11% ячменю і кукурудзи, і до 40% – соняшникової олії [1].

Не сприяє діяльності підприємств протекціонізм країн ЄС із захисту своїх ринків, що обмежує продовольчий потенціал експорту України. Разом із цим, курс на Євроінтеграцію є позитивною тенденцією, що спонукає країну покращувати якість і простежуваність продукції, запроваджувати курс на ресурсозбереження і зелену енергетику. Підвищують ефективність продовольчого сектора і цінових ланцюгів інноваційні перетворення, зокрема у галузі біотехнологій і нових технологій.

Через війну в Україні вже у перші місяці різко зросли ціни на продовольство. Вже у квітні до лютого 2022 року на 20% зросли ціни на макаронні вироби, на 20-30% – продукцію тривалого зберігання. На хліб, олію і цукор ціни зросли у межах 10% [2]. В регіонах України ціни на продовольчу продукцію, навіть на хліб соціальної спрямованості, відрізнялися майже удвічі, особливо в районах бойових дій і областях, що з ними межують. Основними причинами зростання цін в цей період стало порушення виробничо-збутових ланцюжків на локальному, національному та міжнародних ринках, обмеження руху робочої сили та погіршення очікувань щодо ситуації на основних продовольчих ринках.

Станом на грудень 2024 року, порівняно з початком війни, найбільше зросли ціни на картоплю, яблука, рис, хліб і навіть зменшилися на окремі крупи та олію. Скорочення цін на олію відбулося через ускладнення та недостатні обсяги експорту продукції.

У ланцюгах переробки продукції рослинництва спостерігалися відмінні цінові тенденції на етапах переробки сировини. Від 2023 року шокове зростання цін уповільнилося. Приміром, в ланцюгу «Зерно-борошно-хліб», у порівнянні з січнем 2021 року, у грудні 2024 року ціни на хліб з борошна першого гатунку зросли на 56%, борошно – на 20%, пшеницю – на 2%. Разом із цим, на 11% зросла ціна пшениці на біржі і ріст цін триває.

На ринку цукру ціни є найбільш волатильними, залежать від сезонності, кон'юнктури ринку і сягали максимуму восени 2022 і 2023 рр. Відносно січня 2022 р., у 2024 році споживча ціна на цукор зросла більше ніж на 20%, біржова – на 50%. Ціни на сировину зростали більш повільно. У ланцюгу переробки яблук та інших плодових культур більш повільно зростали споживчі ціни на яблука, водночас їх ріст був майже удвічі вищим, соки – у 2,5 раза. Пік цін на плодові культури і яблука спостерігався влітку 2023 року [2; 3].

У ланцюгу переробки соняшника спостерігалася циклічність цін. Найбільш волатильними були ціни виробників на олію, через ускладнення експорту продукції, із істотним зниженням у жовтні 2023 року. За період, що досліджувався, ціни виробників олії (EXW) зросли на 23%. Загалом, у ланцюгах продукції переробки рослинництва найбільше зросли ціни на яблука, найменш чутливими до викликів були ціни на пшеницю, плодові культури і шрот. Ріст цін на продукцію уповільнився через обмеження її експорту.

Найбільш чутливими складовими у ціні продукції переробки рослинництва, окрім сировини, були логістика, енергоносії та витрати праці. Через ріст вартості енергоносіїв, ускладнення переміщення продукції та надзвичайні ризики, уперше вартість логістики хліба перевищила вартість сировини та матеріалів. Через війну у 2022 р. ціни на дизельне паливо зросли в 1,8 раза. Прийняття Закону про акцизи на пальне призведе до подальшого зростання цін. Також на ріст собівартості продукції впливає необхідність підприємств дотримуватися мінімального рівня заробітної плати. Середня

заробітна плата зростає в 1,5 рази від 2021 року, водночас сільськогосподарські виробники отримують майже на 18% менше доходів. Тому важливо сприяти зростанню заробітної плати виробників продовольства та підвищенню престижу їх професії.

Якщо порівняти рентабельність підприємств агропромислового комплексу, показники сільського господарства вище за продукцію переробки. Приміром, у 2023 році, за рентабельності зернових та олійних культур 7,5%, рентабельність виробництва хліба дорівнювала 3,8% [2].

Висновки. Для стабілізації цін у ланцюгах створення доданої вартості продукції рослинництва та подолання неузгодженостей у виробничо-збутових ланцюгах необхідно посилити державну підтримку підприємств та населення, сприяти раціональному розміщенню продовольчих потужностей поблизу виробництва сировини, для скорочення логістичних витрат і втрат. Сучасні заходи цифровізації із запровадженням блокчейну (для простежуваності продукції) та ефективна організація робочих місць, застосування Lean менеджменту на підприємствах сприятимуть скороченню непродуктивних витрат і втрат. Необхідно посилити інтеграцію вітчизняного виробництва у глобальні ланцюги створення вартості. Важливим є постійний моніторинг цін на продовольство та запобігання недобросовісній конкуренції.

Список використаних джерел

1. Trade Map. Trade statistics for international business development. URL: <https://www.trademap.org/> <https://www.trademap.org/> (дата звернення: 19.02.2025)
2. Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.02.2025)
3. Бокій О. В. Вплив Виробничо цінової кон'юнктури на адаптивність ланцюгів доданої вартості рослинницької продукції в умовах війни в Україні.

Продовольчі ресурси. 2024. Випуск 12 (22). С. 207–218.
<https://doi.org/10.31073/foodresources2024-22-21>.

Кондратюк В. В.

аспірант

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Розвиток сільського господарства потребує матеріально-технічного забезпечення, що відповідає рівню передових країн ЄС та світу. Проте в Україні залишається невирішеною проблема фондооснащеності аграрного виробництва, обумовлена затяжними процесами звуженого відтворення галузевого основного капіталу та недостатніми темпами його накопичення в останні роки.

Причинами незадовільного відтворення технічних засобів є те, що сільгосптоваровиробники залишаються недостатньо платоспроможними через брак обігових коштів та кредитних ресурсів. Не проводиться відповідна переоцінка технічних засобів і фактичні обсяги амортизаційних відрахувань не відповідають реальним витратам основного капіталу. Має місце недосконала кредитна та амортизаційна політика, а також відсутня належна державна підтримка.

Значну роль в техніко-технологічному переоснащенні сільського господарства має відігравати державна підтримка. Основними механізмами державної підтримки є: пільгові кредити; надання техніки в лізинг лізинговими компаніями, діяльність яких фінансується за рахунок бюджетних коштів; часткова компенсація вартості складної техніки; регіональні програми, програми підтримки фермерських господарств.

Одним з чинників, що зумовив негативний тренд розвитку сільськогосподарських підприємств, є недостатність інвестицій в його

матеріально-технічну базу. По-перше, починаючи з 2013 року об'єм інвестицій в основний капітал галузі у доларовому еквіваленті тричі проходив інвестиційний спад. По-друге, скорочення інвестицій відбувається за рахунок коштів бюджету, кредитів банків та коштів іноземних інвесторів.

Дослідження також показує, що в аграрному секторі існують значні проблеми, які утворюють фінансова нестабільність, відсутність законодавчих гарантій та несвоєчасне субсидування, низький рівень управління. Проблеми галузевого характеру у аграрному секторі відбуваються через низький рівень рентабельності, декапіталізації, істотній моральній і фізичній зношеності техніки і технології (машини, обладнання, споруди і т. д.).

Досліджуючи основні показники інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств нами було проаналізовано обсяги реалізованої продукції, інвестицій в основний капітал та показники ефективності – рентабельності та чистого прибутку, одержаного від своєї господарської діяльності. Фінансову основу для здійснення оновлення матеріально-технічної бази становить прибуток. У ринкових умовах роль прибутку незмірно зростає, забезпечуючи заходи з посилення сильних конкурентних елементів та усунення слабких сторін щодо внесення інвестицій. У тому випадку, коли рівень фондооснащеності сільськогосподарських угідь і фондоозброєності праці гальмує випуск конкурентоспроможної продукції, прибуток має направлятися на розвиток матеріально-технічної бази підприємства.

Однак через інфляційні процеси й накопичений диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію в аграрних підприємствах України, незважаючи на позитивну тенденцію до зростання фінансових результатів і рентабельності їх операційної діяльності, потенційна здатність до самофінансування оновлення машинно-тракторного парку залишається проблематичною.

При формуванні інноваційно-інвестиційної матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств доцільно використовувати нормативну

потребу основних засобів на виробництво окремих видів продукції. Такі нормативи розроблені в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» в розрізі природно-економічних зон і України в цілому.

Вважаємо, що інноваційно-інвестиційна політика підприємства повинна бути націлена на доцільне та ефективне вкладення капіталу. Дохід може бути отриманий абсолютно різними напрямками інвестицій. Кожне підприємство розробляє свою систему переваг і критеріїв вкладення капіталу відповідно умовам діяльності та стратегії розвитку. Інноваційно-інвестиційну політику розробляють задля того, щоб підприємство мало можливість вигідно застосовувати капітал і досягати певних конкретних цілей розвитку.

Курмазенко О. В.

аспірант¹

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

«ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА» ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ СТАЛОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний світ переживає епідемію екологічних криз таких як зміна клімату, загальноекологічна деградація та надмірне використання природних ресурсів. При цих умовах господарювання, «зелена економіка», (Green Economy), формується ключовим інноваційним інструментом для переходу до сталих форм розвитку гармонізації (забезпечуючи баланс) економічного прогресу, соціального добробуту та екологічної компактності. Слід додати, що вона створює систему, де зростання валового національного продукту країни не шкодить навколишньому середовищу, а соціальна справедливість та ефективне використання ресурсів становлять основу розвитку суспільства. Процес формування зеленої економіки досить складний, фінансово-

¹ Науковий керівник: д. е. н., с. н.с. ННЦ «Інститут аграрної економіки» Козак О.А.

матеріально затратний, що передбачає собою розробку екологічних технологій, перехід на відновлювальні або альтернативні джерела енергії та дієві, ефективні політичні заходи.

Мета даного наукового опису – зрозуміти імператив розвитку сталої економіки з акцентом на перехід до становлення еколого-економічного балансування та створення еколого-економічних систем в умовах інтеграції у європейське чи світове суспільство. На нашу думку, Україна має всі передумови бути серед учасників даного міжнародного клубу, як активний продуцент екологічних інновацій, що володіє достатнім природно-ресурсним потенціалом у виконанні поставленого завдання.

Насамперед, для успішного здійснення даного сценарію, нами було проаналізовано сутність категорії «зелена економіка», з точки зору різних досліджень міжнародних організацій та вітчизняних і зарубіжних вчених (табл. 1)

Таблиця 1

Опис «зелена економіка» в працях різних вчених та організаціях

Автор	Зміст
Джохан Рокстром [1]	Зв'язок зеленої економіки з планетарними межами (Planetary Boundaries) – концепцією, що визначає екологічні ліміти для безпечної людської діяльності.
Джеремі Ріфкен [4]	Описує, як зелена економіка стає реалістичною через інтеграцію відновлювальної енергії, зелених транспортних систем та «інтернету речей».
Європейська Комісія [2].	Стратегія, яка формулює зелену економіку як основу для економічного розвитку ЄС до 2050 року.
Тім Джексон [6]	Висвітлює, як зелена економіка може розвиватися без залежності від конвентційного «економічного зросту», акцентуючи важливість соціальної справедливості та екологічної ефективності
Jacqueline McGlade [7]	Основна діяльність зеленої економіки визначається як перехід до моделі, яка збільшує економічний розвиток, зменшує нерівність та знижує негативний вплив на екологію
Herman Daly та Joshua Farley [3].	Фундаментальна книга, яка визначає зелену економіку як «систему, яка відповідає екологічним межам планети»
Robert Costanza, Ida Kubiszewski та інші [5].	Основні принципи зеленої економіки, включаючи екосистемні сервіси та циклічні моделі

Джерело: адаптовано автором за [1–7].

Наукові висновки демонструють, що «зелена економіка» визначає модель економічного розвитку, яка мінімізує негативний вплив на екологію, максимізує ефективність використання ресурсів, стимулює рівномірний соціальний розвиток та підтримує екосистемні сервіси.

Також, на нашу думку, варто визначити і її ключові принципи, такі як:

- ✓ *Циклічність* (зменшення шкідливих викидів в атмосферу, економіка замкнених циклів тощо).
- ✓ *Енергетична незалежність* (перехід на відновлювані джерела енергії).
- ✓ *Соціальна компактність* (екологічна справедливість, рівність шансів).
- ✓ *Інновації* (застосування технологій з низьким викидом вуглецю)

Водночас, зелена економіка є реалізацією принципів і сталої економіки через екологічний перехід (зниження викидів, енергоефективність); соціальну підтримку (створення зелених практик, відповідної освіти для інноваційного переходу) та економічні інструменти (екологічний податковий облік, зелені фінанси). Зв'язок зеленої економіки з сталою економікою здійснюється шляхом довгострокового розвитку без надмірного використання природних ресурсів та, як було сказано вище, балансом між економічними, соціальними й екологічними аспектами.

Реалізацію глобальних і національних ініціатив зеленої економіки найкраще демонструє приклад Скандинавів, як Норвегії та Швеції. Країни мають найбільшу частку відновлювальної енергії й економіку замкнених циклів в Європейській Зоні. Водночас, лідером в глобальну світі у використанні інноваційної практики екологічного розвитку є Китай, який має власну програму «Зелений шлях». Також він є найбільшим світовим виробником сонячних панелей.

Проте, на шляху впровадження зеленої економіки виникають проблеми у вигляді економічних обмежень, як високі стартові витрати на енергозберігаючі технології та практики. Існує екологічна нерівність, де

країни з низьким розвитком мають менші засоби для переходу. Присутні технологічні ризики у вигляді нестабільності виробництва відновлювальної енергії (наприклад, залежність від погодних умов). Вирішальне місце також відіграє і політична воля, особливо під час протиставлення інтересів традиційних великих гігантів у видобутку копалин (нафти, газу, вуглю).

Шлях нашої країни до зеленої економіки досить складний і насамперед залежить від політичного курсу держави. Україна потребує міжнародної співпраці у вигляді обміну технологій і практик, фінансової допомоги у формі інвестицій. Виходять на перше місце соціальна складова, як освіта, впровадження «зелених» спеціальностей, підтримка місцевих громад. На нашу думку, важливим є також наукові інновації, такі як розвиток технологій з низьким викидом вуглецю, ефективні системи повторного використання тощо.

Отже, Зелена економіка є не тільки інструментом адаптації до екологічних викликів, але і імперативом для переходу до сталої економіки. Вона вимагає системного підходу, де екологічні, економічні та соціальні аспекти є взаємозалежними. Для успішної реалізації необхідні міжнародні угоди, інноваційні технології та активна роль громадськості. Без переходу до зеленої економіки майбутнє сталою розвитку виявиться недоступним.

Список використаних джерел

1. Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. *Ecology and Society* URL: <https://www.stockholmresilience.org/download/18.8615c78125078c8d3380002197/1459560331662/ES-2009-3180.pdf> (date of access: 01.03.2025)
2. European Green Deal Policies and Sustainability. *SDSN*. URL: https://egd-report-2023.unsdsn.org/european-green-deal-policies-and-sustainability/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIlqbIlvT3iwMV4QCiAx0L-wBiEAAAYASAAEgLvmd_BwE (date of access: 01.03.2025).

3. Herman Daly & Joshua Farley Ecological Economics: Principles and Applications. 1st ed. Washington, D.C.: Island Press, 2003. 488 p.
4. Rifkin J. The Third Industrial Revolution: How Lateral Power Is Transforming Energy, the Economy and the World. Palgrave Macmillan, London. 2011. P. 5–15. URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1672186> (date of access: 06.03.2025).
5. Robert Costanza, Ida Kubiszewski & others. The Green Economy: A Definition and an Agenda. *Journal of Cleaner Production*. 2013. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652613000141?spm=2b75ac3d.9f51198.0.0.5ec81d28rr8dX7>(date of access: 02.03.2025).
6. Tim Jackson. Prosperity Without Growth: Foundations for the Economy of Tomorrow. London: Routledge, 2017. p.350. URL:<https://doi.org/10.4324/9781315677453> (date of access: 02.03.2025).
7. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication (2011) *UNEP*. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=126&menu=35> (date of access: 02.03.2025).

Людвенко Д. В.

д. е. н., с. н. с. відділу економіки аграрного виробництва
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПОТЕНЦІАЛ ВИХОДУ ЗАБІЙНОЇ МАСИ ТА М'ЯСНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Звуження ринку м'ясної продукції, яке відбувалося за роки незалежності України негативно вплинуло на продовольчу безпеку нашої держави. Нині, негативні тенденції, що фіксуються в галузі тваринництва, окрім птахівництва, продовжують поглиблюватися і надалі [1; 5]. Одним з

важливих варіантів вирішення даної проблеми відведено забою та первинній переробці в ключовій галузі аграрного сектору економіки, що є однією з найбільш специфічних і складних технологій переробки м'яса. Сучасні підходи щодо технології розтину тварин на м'ясо є запорукою доступу як на вітчизняні ринки так і на світові. Наразі, успіх галузі в Україні залежить не тільки від чисельності голів та умов їх утримання, а й від виходу м'яса після забою [2]. Однією з причин зменшення обсягів виробництва м'яса є малий вихід забійної ваги, який залежить від наступних факторів: статеві-вікових особливостей тварини; фізіологічного стану живності; умов утримання; раціону годівлі; селекційно-генетичного складу тварини та інших [3]. Дослідження концентрує увагу на одне з ключових чинників впливу на вихід забійної маси – селекційно-генетичний склад тварини.

Важко не погодитися, що порода тварини відіграє важливу роль у визначенні її м'ясної продуктивності та потенціалу забезпечення вищого виходу забійної маси. При виконанні поставленої мети дослідження було сформовано основні характерні особливості генетичної складової тварини, що впливають на її виробництво м'яса (табл. 1)

Таблиця 1

**Характерні особливості генетичної складової тварини,
що впливають на забійний вихід м'яса**

Характеристика	Опис
<i>М'ясна продуктивність породи</i>	Продуктивність породи, що спеціалізуються на його виробництві, зазвичай мають кращий потенційний ріст та нагромадження м'яса.
<i>М'язова маса та розмір тіла</i>	Тварини з більшими розміром тіла та м'язами мають вищий вихід готового продукту.
<i>Співвідношення м'язів та жиру</i>	Породи з більшим співвідношенням м'язової тканини до жиру є пріоритетними (під час обробки жирова тканина не враховується).
<i>Швидкість росту</i>	Тварини, що швидко набирають вагу за темпами росту мають найбільші результати.
<i>Якість м'яса</i>	На вартість та вихід забійної маси суттєво впливає якість та склад м'яса.
<i>Ефективність годівлі</i>	Деякі генетичні лінії можуть бути більш ефективними у перетворенні корму на м'ясо, що позитивно впливає на його виробництво.

Джерело: адаптовано автором за [4].

Проте, потрібно зазначити, що вказані особливості мають підкатегорії, які суттєво впливають на кінцевий результат виробництва продукції тваринництва та безпосередньо на розрахунок недоотриманого обсягу доходу. Перелік даних дефініцій враховано у викладці та сформовано наступним чином:

1. Обмежене або неправильне годування

- ✓ Дефіцит кількості корму у свиней призводить до втрат живої ваги до 10-20%, у ВРХ – до 5-15 % відповідно.
- ✓ Незбалансоване харчування призводить до не ефективного набору м'язової маси у тварин (у свиней – до 15-30%, у ВРХ – до 30-50%)
- ✓ Неповна енергетична цінність кормів призводить до втрат 5-15% забійної ваги.
- ✓ Нестача води знижує вагу на 4-6% за кілька днів, а при тривалому зневодненні – до 10%.

2. Стрес

- ✓ Короткочасний стрес (декілька годин, через неправильне поводження під час транспортування чи перевантаження в стійлах – до 3-5%.
- ✓ Тривалий стрес (декілька днів), під час довготривалих перевезень без належних умов (відсутність корму, води, вентиляції) – до 10-15%.
- ✓ Хронічний (погані умови утримання або постійний дефіцит харчування і води) – до 15-20%.

3. Хвороби та паразити

- ✓ Інфекційні захворювання (залежно від тяжкості та тривалості хвороби) – до 10-20%.
- ✓ Паразитарні інвазії (гельмінтози, кокцидіози) – до 10-20%, особливо у випадку відсутності належного лікування.
- ✓ Хронічні захворювання – до 15-30%, якщо тварина тривалий час страждає на хворобу.

- ✓ Дегідратація та діарея – до 5-10 %.

4. Неправильні умови утримання

- ✓ Перенаселеність та обмежена рухова активність – до 10-15%.
- ✓ Погана вентиляція та якість повітря – до 5-10%.
- ✓ Неправильна температура (занадто холодно чи жарко) – до 10-20%.
- ✓ Недостатній доступ до води – до 5-10% (може збільшуватись при тривалій нестачі).

- ✓ Антисанітарні умови – до 5-10%.

5. Тривалий період голодування перед забоєм

- ✓ До 12 годин (втрати мінімальні, втрачається рідина і травний вміст) – до 1-2%.
- ✓ 12-24 години – втрати збільшуються до 3-5% через втрату рідини і початок споживання запасів глікогену та жирів.
- ✓ Понад 24 години (при тривалому голодуванні відбувається зниження м'язової маси) – до 5-10%.

6. Технологічні фактори під час забою

- ✓ Неefективне знекровлення через залишок крові – до 1-3%.
- ✓ Невміле позбавлення шкіри та розбирання через зайві обрізки м'яса і жиру – до 2-5%.
- ✓ Неправильна нутровка через пошкодження їстівних органів - до 1-2%.
- ✓ Охолодження та усушка: стандартні – до 1-2%** , але можуть бути – до 2-3% за неправильних умов охолодження.
- ✓ Зберігання та транспортування через додаткову усушку – до 1-2%.
- ✓ Забійний стрес та технологічні помилки – до 1-3%.

7. Тривалість транспортування

- ✓ До 6 годин – до 1-3%.
- ✓ 6-12 годин – до 3-5%.
- ✓ 12-24 години – до 5-7%.
- ✓ Понад 24 години – до 7-10%** або більше, залежно від умов.

Отже, після припинення військових дій на території нашої країни, особливо уважно потрібно підійти до процесу забою в сучасних умовах

господарювання та питань якості продукції тваринницького походження. Здійснити критичний аналіз, міжнародну практику, інновації в світі. Так, наприклад, для організації професійного промислового забою потрібно виконати наступні вимоги:

- використовувати сучасне обладнання, яке мінімізує роботу та кількість операторів, скоротить і зменшить страждання тварини, що впливатиме на якість продукції;
- утримання тварин до забою (система контролю);
- грамотний підхід до здійснення розтину, наявність кваліфікованого персоналу;
- обробка різних частин туші відповідно до вимог санітарних норм;
- інші заходи (етичні), що стосуються гуманного ставлення до тварин.

В цілому, дослідницька діяльність, щодо виходу забійної ваги в галузі тваринництва потребує подальшого глибокого аналізу та визначає основний тренд наукової роботи в майбутньому.

Список використаних джерел

1. В Україні уповільнилося скорочення поголів'я корів. *AgroNews*. URL :<https://agronews.ua/news/v-ukrayini-upovilnylosya-skorochennya-pogolivya-koriv/> (дата звернення: 13.03.2025)
2. За останні 5 років поголів'я ВРХ зменшилося на 19%, свиней – на 21%. *AgroPolit.com*. URL: <https://agropolit.com/news/11386-za-ostanni-5-rokiv-pogolivya-vrh-zmenshilosya-na-19-sviney--na-21> (дата звернення: 13.03.2025)
3. Скорочення поголів'я ВРХ і корів призупиняється. ДП «Держзовнішінформ». URL: <https://dzi.gov.ua/press-centre/news/skorochennya-pogoliv-ya-vrh-i-koriv-pryzupynuayetsya/> (дата звернення: 13.03.2025)
4. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні на період до 2025 року/[за ред. академіків НААН Я. М. Гадзала, М. І. Бащенко, В. М. Жука, Ю. О. Лупенка]. Київ: Аграрна наука, 2016. 216 с.

5. Українські тваринники змушені скорочувати поголів'я худоби і відправляти її на експорт. *УкрАгроКонсалт*. URL: <https://ukragroconsult.com/news/ukrayinski-tvarynnyky-zmusheni-skorochuvaty-pogolivya-hudoby-i-vidpravlyaty-yiyi-na-eksport/>(дата звернення: 13.03.2025)

Махиборода К. В.

доктор філософії, науковий співробітник відділу земельних відносин і природокористування
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

**ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ РІЗНИХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ**

У сучасних умовах економічного розвитку особливу роль відіграє питання гармонізації соціально-економічного зростання з екологічною стійкістю. Земельні відносини є визначальним фактором у розвитку сільського господарства, промисловості, містобудування та збереження природних ресурсів [1, с.25]. Залежно від моделі землеволодіння та регулювання, можливі різні наслідки для економічного розвитку, соціальної рівності та стану навколишнього середовища. У міжнародній практиці виділяють три ключові форми ведення земельних відносин, які засновані переважно на державних, власних та змішаних, кожна з яких має свої сильні та слабкі сторони. Розглянемо ці основні підходи до землеволодіння, що застосовуються в різних країнах:

- **державна власність на землю** (Китай, Куба, Північна Корея та ін.). У цій моделі земля повністю належить державі, а користувачі отримують її в оренду. Це дозволяє уряду здійснювати контроль за використанням земельних ресурсів, але часто призводить до бюрократизації процесів та недостатньої мотивації до ефективного землекористування [2, с.78].

- **приватна власність на землю** (США, Велика Британія, Німеччина). Така модель сприяє ефективному використанню землі, залученню інвестицій, розвитку аграрного бізнесу та міської інфраструктури [4, с.112]. Однак

відсутність належного екологічного регулювання може спричинити деградацію ґрунтів, знищення лісових масивів та забруднення водних ресурсів. Наприклад, у США значна частина орних земель перебуває у власності великих аграрних корпорацій, що, з одного боку, забезпечує високу продуктивність, але, з іншого, призводить до інтенсивного використання пестицидів та гербіцидів [5, с. 60].

- змішане ведення земельних відносин (країни ЄС). У цій системі держава зберігає контроль над ключовими земельними ресурсами, але значна частина землі перебуває у приватній власності. Ця модель є найбільш збалансованою, оскільки поєднує ринкові механізми із державним регулюванням. У Франції діють жорсткі екологічні стандарти, що обмежують інтенсивне використання земель, стимулюючи розвиток органічного сільського господарства [6, с. 87].

Модель земельних відносин безпосередньо впливає на темпи економічного розвитку та соціальну стабільність. У країнах із розвиненим приватним ринком землі зазвичай спостерігається вища продуктивність аграрного сектору, що сприяє загальному зростанню ВВП [7, с. 103].

Водночас нерівномірний розподіл земельних ресурсів може спричинити соціальну напругу. У багатьох країнах Латинської Америки великі латифундії належать вузькому колу землевласників, що створює проблеми із забезпеченням рівного доступу до ресурсів для дрібних фермерів [3, с.45].

Різні моделі земельних відносин мають неоднаковий вплив на стан навколишнього середовища. У країнах із сильним державним контролем можна ефективніше регулювати природоохоронні заходи, що зменшує рівень екологічної деградації.

З іншого боку, у країнах із приватною моделлю землеволодіння проблема неконтрольованого використання земельних ресурсів призводить до масштабного вирубування лісів, виснаження ґрунтів і зменшення біорізноманіття. У Бразилії понад 20% амазонських лісів були вирубані через розширення аграрного сектору [6, с. 87].

Ходаківська О.В. зазначає, що жорстке державне регулювання земельних ресурсів є ефективним лише у країнах із розвиненою правовою системою. Водночас у державах, де політика земельних відносин формується без урахування економічної доцільності, можуть виникати проблеми, пов'язані з тіньовими схемами оренди, корупцією та неефективним розподілом земельних ресурсів [8, с.134].

Висновки. Різні моделі земельних відносин мають як переваги, так і недоліки з точки зору економічного розвитку та екологічної стійкості. Приватна власність сприяє ефективному використанню земель, але може призводити до їх виснаження без належного державного контролю. Державна модель забезпечує контроль над екологічною ситуацією, проте часто супроводжується низькою економічною ефективністю. Найбільш перспективним є впровадження змішаних моделей, що поєднують ринкові механізми із жорстким екологічним регулюванням.

Для забезпечення сталого розвитку важливо: впроваджувати економічні стимули для екологічно чистого землекористування; посилювати екологічне законодавство у країнах із приватною власністю на землю; розвивати технології точного землеробства, що дозволять зменшити негативний вплив на довкілля. Таким чином, баланс між соціально-економічним зростанням та екологічною стійкістю можливий лише за умови ефективного поєднання державного контролю, приватної ініціативи та сталого землекористування.

Список використаних джерел

1. Бабич О. В. Земельні відносини та їх вплив на економіку України. Київ: Наукова думка. 2020. 256 с.
2. Іваненко П. М. Державне регулювання земельного ринку. Харків: Освіта. 2019. 312 с.
3. Сидоренко Ю. І. Приватна власність на землю: переваги та ризики. *Економіка і суспільство*. 2021. № 4. С. 43–52.

4. Захаров В. Г. Земельне право у країнах Європи: порівняльний аналіз. Львів. Астропринт. 2018. 280 с.
5. Коваленко Л. М. Соціально-економічні аспекти земельної реформи. Дніпро: Національний аграрний університет. 2022. 198 с.
6. Лисенко Т. О. Екологічна стійкість у системі земельного використання. Полтава: Агроєкологія. 2021. 190 с.
7. Anderson J. Land Use Policy and Environmental Sustainability. Oxford. Oxford University Press. 2020. 350 p.
8. Ходаківська О. В., Левек Р. Земельні відносини: пошук балансу інтересів між державним регулюванням та неолібералізмом. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 5–17.

Місюк М. В.

д. е. н., професор, директор навчально-наукового інституту бізнесу і фінансів
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Місюк К. М.

студентка

Львівський національний університет імені Івана Франка

РИНОК ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Одним із елементів економічної політики держави є продовольча безпека, що спрямована на забезпечення стабільного виробництва продукції харчування, доступності, їх отримання та використання населенням відповідно до фізіологічних норм споживання за рахунок власного виробництва і надходження від імпорту. За умов стабілізації та зростання виробництва Україна спроможна задовільнити внутрішні потреби сільськогосподарською продукцією та має всі реальні можливості стати великим експортером [1].

Оцінка продовольчої безпеки в контексті продукцією тваринництва може бути проведена за допомогою двох груп показників [2]:

1) рівень самозабезпечення країни продовольством, в тому числі у розрізі основних продуктів харчування;

2) рівня і динаміки споживання основних продуктів харчування (м'яса, молока, яєць, риби) з урахуванням їх диференціації за різними групами населення.

На нашу думку, поняття продовольчої безпеки повинно розглядатися не окремо з різних аспектів, а комплексно, включаючи всі три складові стану продовольчої безпеки: економічну, соціальну та економічну, що дасть можливість акцентувати увагу стану продовольчої безпеки як цілісної системи.

Аналіз виробництва продуктів тваринного походження свідчить про те, що обсяг молока та м'яса в регіонах виробляється достатній для забезпечення мінімальної потреби населення. Обсяг імпорту склав лише 8,2% і 9,6% відповідно місткості внутрішнього ринку, тобто є незначним. Серед продуктів тваринного походження лише продуктом яйце було забезпечено стан продовольчої безпеки. Імпорт даного продукту становив лише 0,3%, що свідчить про високий стан забезпеченості регіонів власними ресурсами (табл. 1).

Таблиця 1

Стан продовольчої безпеки за рівнем пропозиції продукції тваринництва в середньому за регіонами України (2020–2023 роки)

Показник		Продукт харчування тваринного походження			
		молоко	м'ясо	яйця	риба
Рівень пропозиції продукту за мінімальними нормами споживання («споживчий кошик»)	стан безпеки	безпека	безпека	безпека	криза
	рівень пропозиції	1,54	1,09	1,70	0,23
Рівень пропозиції продукту за раціональними нормами (рекомендовані НД і МОЗ України)	стан безпеки	небезпека	небезпека	безпека	небезпека
	рівень пропозиції	0,60	0,69	1,29	0,15
Рівень продовольчої безпеки від імпорту	стан безпеки	незалежні	незалежні	незалежні	залежні
	рівень	8,2	9,6	0,3	81,0

	пропозиції			
--	------------	--	--	--

Джерело: розраховано автором.

Дослідження показали критичний стан у рибній галузі, за 30-відсоткового порогового критерію продовольчої безпеки частка імпорту за цією групою продукції становила 81%.

На рисунку 1 висвітлено рівень продовольчої безпеки регіонів продуктів харчування тваринного походження за економічною складовою.

Співвідношення між регіонами з найбільшим (Черкаська область) і найменшим (Луганська область) значенням індикатора інтегральної оцінки продовольчої безпеки становило 1,68:0,08. Тому, можна зробити висновок, що існують регіони, які ефективно та неефективно використовують власний потенціал для виробництва продукції тваринництва.

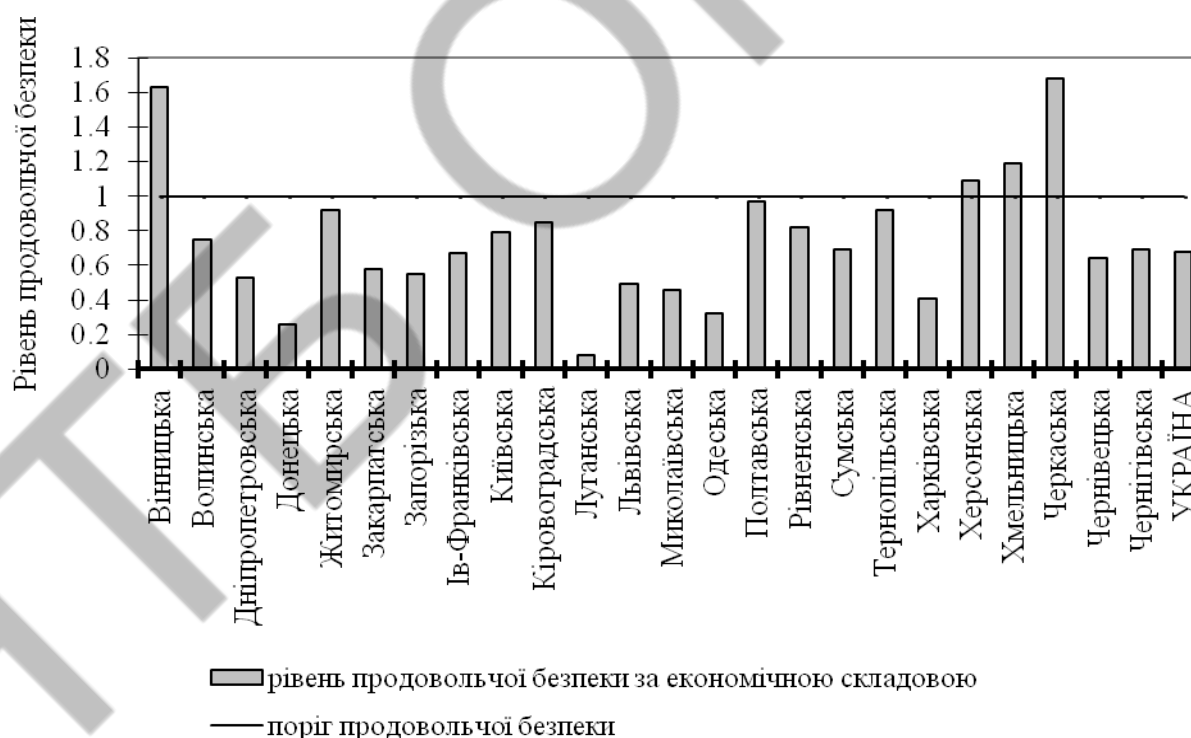

Рис. 1. Рівень продовольчої безпеки по продукції тваринництва за економічною складовою за 2020-2023 роки

Джерело: побудовано автором.

Дослідження економічної доступності раціону показало, що мінімальний набір продуктів харчування є економічно недоступним, так як

фактичний раціон протягом досліджуваного періоду кожного року за вартістю не відповідав раціональному, але перевищував вартість споживчого кошика. За граничного критерію 30% (у країнах Європи) у структурі сукупних витрат продукти харчування становили від 39-53%. Діагностика продовольчої безпеки за соціальною складовою показала, що регіони України знаходились в стані продовольчої небезпеки (табл. 2).

Таблиця 2

Групування регіонів України за рівнем продовольчої безпеки за соціальною складовою за 2020–2023 роки

Значення рейтингу X – інтегральний*	Рівень продовольчої безпеки	Регіон
X інтегральний $\geq 0,83$	низький рівень прихованої небезпеки	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
$0,81 < X$ інтегральний $< 0,83$	середній рівень прихованої небезпеки	Волинська, Івано-Франківська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька
$0,69 < x$ інтегральний $\leq 0,81$	високий рівень прихованої небезпеки	Донецька, Закарпатська, Луганська, Львівська, Одеська, Рівненська
X інтегральний $< 0,69$	продовольча небезпека	-

Джерело: розраховано автором.

Рівень продовольчої безпеки в середньому по регіонах країни знаходився в стані продовольчої небезпеки та прихованої небезпеки, оскільки рівень якості продуктів харчування тваринного походження становив 0,63, тобто зі всього обсягу перевірених товарів лише 63% є якісними з дотриманням усіх вимог виробництва, транспортування, зберігання та наявністю необхідної документації, що підтверджує якість та безпеку товару. Даний показник є негативним свідченням того, що в регіонах країни існував стійкий стан продовольчої небезпеки за екологічною складовою (табл. 3).

Таблиця 3

Групування регіонів України за рівнем продовольчої безпеки за екологічною складовою 2023 року

Значення рейтингу X – інтегральний*	Рівень продовольчої	Регіон
--	---------------------	--------

	безпеки	
X інтегральний $\geq 0,838$	низький рівень прихованої небезпеки	Луганська, Харківська, Черкаська
$0,802 < X$ інтегральний $< 0,838$	середній рівень прихованої небезпеки	Дніпропетровська, Миколаївська, Сумська
$0,69 \leq X$ інтегральний $\leq 0,802$	високий рівень прихованої небезпеки	Львівська, Тернопільська, Полтавська, Чернігівська,
$0,55 \leq X$ інтегральний $\leq 0,68$	низький рівень продовольчої небезпеки	Вінницька, Волинська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Одеська, Хмельницька
$0,47 \leq X$ інтегральний $\leq 0,55$	середній рівень продовольчої небезпеки	Херсонська, Чернівецька, Рівненська
$0,34 \leq X$ інтегральний $\leq 0,47$	високий рівень продовольчої небезпеки	Житомирська, Київська, Кіровоградська

Джерело: розраховано автором.

Інтегральна оцінка продовольчої безпеки показала, що більшість регіонів України знаходилися в стані прихованої небезпеки (16 областей із 24). Загалом стан прихованої небезпеки свідчить про такі основні споживчі тенденції:

- фактичний спожитий обсяг продукції тваринного походження є вищим за мінімальні норми харчування, затверджені в споживчому кошику, однак є нижчими за раціональний рекомендований набір;
- раціон не є збалансований за необхідними макро- та мікроелементами;
- рівень якості продукції на ринку коливався від 69 до 90% від усієї перевіреної продукції.

Список використаних джерел

1. Шойко В. А. Сутнісна характеристика державного регулювання продовольчої безпеки. Електронний журнал *Ефективна економіка*. 2017.

№ 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2017_11_59 (дата звернення: 02.03.2025)

2. Заходим М. В. Ринок продукції тваринництва і продовольча безпека: монографія. Кам'янець-Подільський: ЗВО «ПДУ», 2023. 375 с.

3. Місюк М. В. Ринок продукції скотарства: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 343 с.

4. Румик І. І. Продовольча безпека держави: питання теорії, методології, практики: монографія. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «Крок». 2020. 420 с.

Музика П. М.

д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та бізнесу в АПК імені Івана Поповича

Соломонко Д. О.

асистент кафедри економіки та бізнесу в АПК імені Івана Поповича
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

СТАЛИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ В УМОВАХ ПОСТВОЄННОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розвиток сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки є одними із основних цілей Спільної Аграрної Політики ЄС незважаючи на структурні зміни, які відбувалися протягом останніх декількох десятиліть в фермерському устрої країн Європи. В Україні починаючи із 1990-х років і тривалих реформ в агропродовольчому підкомплексі та ринку землі сільськогосподарського призначення також відбувалися комплексні зміни, що зумовили трансформації в господарській системі агроформувань та довгострокові системні зміни в основних тенденціях розвитку сільських територій. Результати не завжди відповідали практиці ЄС, що і зумовило окремі негативні тенденції, які ще більше посилювалися після повномасштабного вторгнення із лютого 2022 року.

Питання розвитку сільських територій та політики сільського розвитку детально досліджувалися у наукових працях відомих вітчизняних науковців, зокрема П. Т. Саблука, В. В. Юрчишина [1], О. І. Павлова [2;3], О. М. Бородіної, О. М. Онищенко, В. В. Борщевського та інших.

В країнах ЄС існують тривалі дискусії стосовно розвитку сільських територій із врахуванням особливостей геополітичних пріоритетів в забезпеченні продовольчої безпеки та вимогами фермерів країн ЄС в питаннях використання інструментів аграрної політики задля забезпечення належного добробуту домогосподарств в сільських територіях. Необхідність розвитку циркулярної економіки та впровадження технологій «зеленої» економіки у фермерських господарствах ЄС нерідко стикається із супротивом галузевих самоврядних організацій та асоціацій, які протягом десятиліть захищають права та інтереси європейських фермерів. Військове протистояння, як триває із лютого 2022 року, посилює в європейських політиків пошук нових більш сучасних інструментів та підходів задля збалансування інтересів в забезпеченні інклюзивного розвитку сільських територій, продовольчої безпеки, дотримання інтересів фермерів та досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року.

На думку академіка НААН України В. В. Юрчишина, нова аграрна політика серед іншого має передбачати «знаходження консенсусу щодо передбачень з приводу того, яким країна хоче бачити село (сільське господарство) на кінець обраного для розбудови аграрної політики періоду в соціальному, економічному, демографічному, структурному, виробничому та іншому відношеннях» [1, с.7].

В країнах ЄС протягом останніх десятиліть дискусія щодо розвитку сільських територій значною мірою полягала в інструментах підтримки зайнятості фермерів через часткову зайнятість в несільськогосподарських видах діяльності. Проте, на думку авторів, кліматичні зміни значно посилюють невизначеність в подальшій спеціалізації фермерських господарств в Європі, навіть незважаючи на розвинуту систему

сільськогосподарського дорадництва та поширення знань. Додатково ситуація ускладнюється старінням фермерів в Європі та складністю трансферу специфічних знань і людського капіталу, що вимагає більше часу порівняно із більшістю галузей промисловості.

Вважаємо за доцільне виокремити пріоритети розвитку сільських територій України та забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні регіону із врахуванням перспектив членства в ЄС:

- впровадження технологій циркулярної економіки в агропродовольчому підкомплексі, зокрема у фермерських господарствах;
- збільшення виробництва продукції органічного сільського господарства задля забезпечення здоров'я громадян;
- широка просвітницька діяльність і сприяння започаткування фермерських господарств учасниками АТО та колишніми військовослужбовцями;
- інституціалізація проєктних рішень та ініціатив розвитку сільських територій через підтримку малих та середніх фермерських господарств;
- підтримка виробників крафтової продукції тваринництва, рибальства та аквакультури;
- розробка і впровадження проєктних рішень на державному рівні орієнтованими на диверсифікацію фермерських доходів в середньостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Юрчишин В. В. Концептуальні основи розробки новітньої аграрної політики та її реалізації *Економіка АПК*. 2003. №8. С. 3–8.
2. Павлов О. І. Регіональні особливості розвитку сільських територій України. *Регіональна економіка*. 2013. № 4. С. 16–23.
3. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 360 с.

Трактори (37-75 кВт)	5566	1969	-64,6	503	-74,5	981	95,03
Трактори (понад 75-130 кВт)	3997	1865	-53,3	1453	-22,1	2426	67,0
Трактори (понад 130 кВт)	2015	1253	-37,8	1174	-6,3	1233	5,0
комбайни зернозбиральні	3029	2104	-30,5	1906	-9,4	1654	-13,2
плуги	2026	2779	37,2	1332	-52,1	2692	102,1
борони дискові	819	445	-45,7	436	-2,0	626	43,6
сівалки, садильники та машини розсадосадильні	6825	4465	-34,6	2749	-38,4	6844	149,0
косарки тракторні	8571	6185	-27,8	5054	-18,3	8097	60,2

Джерело: наведено за даними Державної служби статистики України [1].

Особливо критична ситуація спостерігалася з імпортом тракторів, зернозбиральних комбайнів та посівної техніки.

Якщо скорочення імпорту тракторів з потужністю двигуна 37–75 кВт, що найбільш затребувані малими сільськогосподарськими підприємствами у 2022 році у порівнянні з 2021 роком складало - 64,6% (з 5566 до 1969 одиниць), то у 2023 році їх імпорт скоротився на 74,4% (з 1969 до 503 одиниць) у порівнянні з 2022 роком. Але, вже у 2024 році кількість імпортованих тракторів цієї категорії зросла на 95% у порівнянні з 2023 роком – до 981 одиниці.

У категорії тракторів з потужністю двигуна 75–130 кВт скорочення імпорту у 2022 році порівняно з 2021 роком склало -53,3% (з 3997 до 1865 одиниць), а у 2023 році у порівнянні з 2022 роком – -22,1% (з 1865 до 1453 одиниць). У порівнянні з 2023 роком спостерігається значне зростання імпорту цих тракторів до 2426 одиниць (+67%) у 2024 році.

Скорочення імпорту найбільш потужних тракторів (понад 130 кВт) склало у 2022 році -37,8 (з 2015 одиниць у 2021 році до 1253 одиниць у 2022 році) а у 2023 році лише - 6,3% (з 1253 одиниць у 2022 році до 1174 одиниць у 2023 році), а вже у 2024 році обсяги імпорту тракторів цієї категорії склали 1233 одиниці (+5%).

Лише відносно імпорту зернозбиральних комбайнів спостерігається стабільна спадна тенденція викликана високими цінами на цей вид техніки. Якщо за 2021 рік в Україну ввезено зернозбиральних комбайнів 3029 одиниць, то за 2022 рік 2104 одиниці (-30,5%), а у 2023 році лише 1906 одиниць (-9,4% у порівнянні з 2022 роком), а у 2024 кількість імпорту скоротилася до 1654 одиниць або на 13,2% менше ніж у попередньому році. Але, якщо у 2023 році середня митна вартість 1 комбайну складала 68,8 тис. дол. США то вже у 2024 вона досягла 96,3 тис. дол. США.

Імпорт посівної техніки скоротився за цей період на 34,5% та 38,4%: з 6825 одиниць у 2021 році до 4465 одиниць у 2022 році та до 2749 одиниць у 2023 році. У 2024 році імпорт цієї техніки зріс на 149% – до 6844 одиниць.

Якщо у 2022 році зросли обсяги імпорту плугів у порівнянні з 2021 роком – з 2026 до 2779 одиниць (+37,2%), то у 2023 році їх імпорт скоротився до 1332 одиниць (-52,1%) у порівнянні з 2022 роком. Торік імпорт плугів зріс до 2692 одиниць, або на 102,1% [1].

На 45,7% скоротилися показники імпорту дискових борін у 2022 році (з 819 одиниць у 2021 році до 445 одиниць у 2022 році), а у 2023 році у порівнянні з 2022 роком скорочення становило лише 2% або 9 одиниць. У 2024 році підтверджується загальна тенденція щодо зростання імпорту техніки – дискових борін імпортовано 626 одиниць, що на 43,6% перевищує показники 2023 року.

Стабільне падіння імпорту спостерігалось щодо косарок: у 2022 році - 27% у порівнянні з 2021 роком (з 8571 до 6185 одиниць) та у 2023 році у порівнянні з 2022 роком – 18,3% або до 5054 одиниць. У 2024 році знову збільшився імпорт косарок до 8097 одиниць, зростання склало 60,2%.

Високі темпи скорочення кількісних показників імпорту викликані зростанням вартості техніки, а отже і відставання у темпах скорочення вартісних показників, внаслідок чого попит на техніку зменшується. Так, фізичне скорочення тракторів з потужністю двигуна 75–130 кВт у 2022 році у порівнянні з 2021 роком складало -53,3% а скорочення митної вартості – -48,2

відсотки, у 2023 році ці показники у порівнянні з 2022 роком склали відповідно -22,1% та -17,4%, у 2024 році порівняно з 2023 роком спостерігається хоча і не значне (-2,01%), але падіння середньої митної вартості цієї категорії тракторів. Така ж ситуація склалася і за іншими видами техніки.

Враховуючи те, що частина підприємств сільськогосподарського машинобудування знищена, пошкоджена або знаходиться під окупацією, а фізичні обсяги імпорту техніки для аграрних підприємств скорочувалися у 2022–2023 роках ситуація з оновленням їх машино тракторного парку значно погіршувалася. Такий стан справ може призвести до значних втрат врожаю через використання зношеної техніки та збільшення витрат на її обслуговування і ремонт, що призведе до зростання собівартості продукції сільського господарства та значно знизить ефективність аграрного виробництва.

На тлі цих та інших негативних чинників у 2025 році продовжиться зростання ринку вживаної техніки, при чому не лише за рахунок її імпорту, а й через її обіг на внутрішньому ринку. Зростатиме попит на запасні частини та продовжуватиметься практика відновлення та реставрації наявної в господарствах техніки.

Імпортери техніки висловлюють обережний оптимізм щодо можливого невеликого зростання продажів у цьому році. Це залежить від багатьох факторів, включаючи військову ситуацію та доступ до фінансування.

Лізинг тракторів стає популярним серед аграріїв завдяки можливості отримати сучасну техніку без великих початкових витрат. Це дозволяє малим і середнім підприємствам розподілити витрати на кілька платежів.

У 2024 році основним трендом стане постачання запасних частин та сервісне обслуговування існуючої техніки замість купівлі нової через економічну нестабільність та ризики [2; 3; 4].

Список використаних джерел

1. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. *Державна служба статистики*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.02.2025).

2. Відновлення ринку сільгосптехніки очікується на 2025 рік. *AgroTimes*: веб-сайт. URL: <https://agrotimes.ua/tehnika/vidnovlennya-rynku-silgosptehniku-ochikuyetsya-na-2025-rik/> (дата звернення: 25.02.2025).

3. Ринок сільськогосподарської техніки України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Pro-Consulting*: веб-сайт. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/rynok-selskohozyajstvennoj-tehniki-ukrainy-sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivu-razvitiya> (дата звернення: 25.02.2025)

4. Сільськогосподарська техніка 2025: інновації та тренди. *Агроеліта*: веб-сайт. URL: <https://agroelita.info/silskohospodarska-tehnika-2025-innovatsii-ta-trendy/> (дата звернення: 25.02.2025).

Нечитайло В. В.

к. е. н., старша дослідниця, провідна наукова співробітниця відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ ІНВЕСТИЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИРОБНИКІВ У ПЕРІОД ВІЙНИ

В Україні сформовано багатокладну економіку, у якій сільськогосподарські виробники займають помітне місце. Їхня діяльність сприяє повнішій зайнятості селян, отриманню ними додаткових доходів, соціальних та інших ефектів. Проте в умовах війни економічна діяльність сільськогосподарських виробників у національній аграрній економіці є недостатньо сприятливою. Завдано значних збитків аграріям, відбулось масштабне руйнування сільськогосподарської інфраструктури, зруйновано та побито сільськогосподарську техніку, знищено та викрадено готову сільськогосподарську продукцію, заміновано поля та знижено обсяги виробництва. В цих обставинах забезпечення позитивної інвестиційної

динаміки в сільському господарстві є необхідною умовою досягнення продовольчої і національної безпеки країни. Інвестиційна діяльність завжди пов'язана з ризиком, який є ознакою непередбачуваності, непевності і нестабільності. Сучасні події в державі посилюють дію ризиків, які мають суттєвий вплив на інвестування розвитку національного сільського господарства та зумовлюють нові виклики. Негативною особливістю інвестиційного процесу в сільському господарстві в умовах його нестабільності й обмеженості джерел фінансування стало зменшення участі в ньому малого агробізнесу (табл. 1).

Таблиця 1

Структура капітальних інвестицій у сільське господарство в розрізі великих, середніх і малих підприємств, 2013–2023 рр., %

Рік	Капітальні інвестиції сільськогосподарських підприємств у % до їх загального показника			
	Усього	Зокрема:		
		великих	середніх	малих
2013	100,0	12,1	58,8	29,1
2014	100,0	9,4	58,6	32,0
2015	100,0	13,1	49,6	37,3
2016	100,0	5,4	50,3	44,3
2017	100,0	6,9	50,2	42,9
2018	100,0	12,4	50,1	37,5
2019	100,0	18,4	49,1	32,5
2020	100,0	13,6	54,6	31,8
2021	100,0	15,8	51,6	32,6
2022	100,0	18,2	48,8	33,0
2023	100,0	к	к	29,9

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [1].

Нестабільність, пов'язана з війною, погано позначається на інвестиційному кліматі України та інвестиційній привабливості національної економіки. Напрями підтримки інвестицій сільськогосподарських виробників мають спрямовуватись на компенсацію витрат агровиробників щодо розмінування сільськогосподарських земель і збитків, нанесених їм унаслідок російської агресії. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 580 «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення компенсації витрат за гуманітарне

розмінування земель сільськогосподарського призначення» врегульовано право на компенсацію витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення [2].

Згідно інформації Центру гуманітарного розмінування, який відповідає за реалізацію цієї програми агровиробники подали заявки на відшкодування коштів за розмінування 1942 земельних ділянок загальною площею 9,7 тис. га (станом на липень 2024 р.). Найбільше заявок надійшло від підприємств, які працюють в Херсонській, Харківській, Миколаївській та Сумській областях. Фермери, які працюють на Харківщині, подали на участь у програмі 618 земельних ділянок загальною площею понад 4,3 тис. га, аграрії Сумщини – 609 земельних ділянок площею понад 1,5 тис. га, Миколаївщини – 354 ділянки площею понад 1,6 тисячі гектар, Херсонщини – 179 земельних ділянок площею понад 1,1 тис. гектар.

Також важливим напрямом підтримки інвестицій є допомога на відновлення знищених і пошкоджених майнових об'єктів. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 381 «Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення»» визначено механізм надання цієї компенсації [3].

До важливого напрямку підтримки інвестицій з метою захисту сільськогосподарських виробників, які розташовані на територіях активних бойових дій є застосування податкових пільг. Згідно з чинним Податковим кодексом платники звільнені від сплати деяких податків на територіях активних бойових дій. Кабінет Міністрів постановою № 485 від 30 квітня 2024 року додатково врегулював податкові пільги на територіях активних бойових дій, де працюють державні реєстри [4].

Також доцільно відмітити напрями підтримки інвестицій – надання дотацій сільськогосподарським виробникам, які знаходяться поблизу зони

бойових дій і кордону з агресором. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 938, затвердженою 16 серпня 2024 року [5], аграрії на цих територіях можуть розраховувати на отримання державної підтримки у вигляді бюджетних субсидій. Ця підтримка надається на безповоротній основі з розрахунку на 1 га оброблюваних угідь. Для територій, де можливі бойові дії, аграріям буде виплачуватися 1000 грн/га, а для тих, де ведуться активні бойові дії або функціонують державні електронні ресурси – 2000 грн/га.

Сільськогосподарське виробництво має свої специфічні особливості, які слід брати до уваги при оцінці ефективності майбутніх вкладень, тому кредитна підтримка інвестиційних проєктів агровиробників є важливим напрямом підтримки інвестицій аграріїв. Особливості сільського господарства зумовлюють більш високий рівень ризикованості його порівняно з іншими видами економічної діяльності. Тому важливим напрямом підтримки інвестицій аграріїв є компенсація за сільськогосподарські землі і майнові об'єкти залучені для військових потреб.

У нинішніх складних умовах війни та після її закінчення, для забезпечення подальшого беззбиткового виробництва, підтримка і стимулювання діяльності аграріїв має бути одним з найважливіших завдань сільськогосподарської політики держави.

Список використаних джерел

1. Капітальні інвестиції підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2013–2023). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2025)

2. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення : постанова

Кабінету Міністрів України від 17 травня 2024 р. № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.03.2025)

3. Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення»: постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 381. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.03.2025)

4. Податкові пільги на територіях активних бойових дій, де працюють державні реєстри : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 р. № 485 «Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 р. № 1364». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/485-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.03.2025)

5. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників шляхом виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь: постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2024 р. № 938. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/938-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.03.2025)

Осташко Т. О.

д. е. н., чл.-кор. НААН України, головний науковий співробітник
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НААН України»

**ПОГЛЯДИ АКАДЕМІКА В. В. ЮРЧИШИНА НА АГРАРНУ
ПОЛІТИКУ**

Підказку для теми виступу на конференції, присвяченій 100-річчю із дня народження академіка НААН України Володимира Васильовича Юрчишина, дала невеличка брошура за його авторством «Нетрадиційний

погляд на сучасну аграрну політику» [1], де він ставить на чільне місце селянське питання, на вирішення якого має бути зорієнтована аграрна політика. В усіх своїх публікаціях, виступах, бесідах Володимир Васильович безкомпромісно відстоював інтереси українського селянина, навіть якщо його позиція не знаходила підтримки у владних структурах, на які часто орієнтується наукова спільнота. І якщо його думка нерідко лишалася «особливою» і «незручною» у наукових дискусіях, то не можна не помітити, що у критичних ситуаціях для долі української аграрної науки до неї прислухалися з особливою увагою. Володимир Васильович ніколи не йшов на компроміси на угоду тогочасній політичній кон'юнктурі, його пропозиції завжди виходили із чітких стратегічних міркувань, тому їх правота підтверджена у довгостроковій перспективі.

У вітчизняній аграрній науці не було іншої постаті такого рівня безкомпромісності, наукової об'єктивності, людської гідності і незламності (незважаючи на переслідування у радянські часи). Володимир Васильович мав енциклопедичні знання щодо українського села і селянства, отримані в спадщину від власного хліборобського роду, з багатого життєвого досвіду, самовідданої та плідної наукової діяльності. Ці знання представлені ним у понад 450 наукових публікаціях. А дві монографії останнього періоду – «Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох» (2009 р.) [2] та «Сучасні аграрні перетворення в Україні» (2013 р.) [3] без сумніву зводять місток між аграрною політикою минулих років (з наголосом на радянський період) і сучасною аграрною політикою, що дозволило автору не тільки діагностувати сучасні проблеми сільського господарства і села, корені яких походять з минулого, але побачити майбутні проблеми і шляхи їх розв'язання. Не випадково один із розділів книги «Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох» має символічну назву: «Давніші реформи на теренах України: погляд у минуле в інтересах майбутнього».

Книги В. В. Юрчишина – це не сухі наукові дослідження, насамперед, це філософські роздуми про минуле, сучасне і майбутнє українського

селянства, сповнені глибоким болем за критичне його становище, з безжальним викриттям причин і обставин цього ганебного стану. Написані простою образною мовою, вони доступні не лише науковцям, але і всім небайдужим до проблем селянства і сучасної аграрної політики.

Інший об'єкт глибокої стурбованості і навіть, як видно із публікацій і виступів, неприхованого болю Володимира Васильовича – це доля сучасної аграрної науки і майбутнє Національної академії аграрних наук. Він вважав ганебною практику, яка повелася ще з радянських часів, шукати винуватців невдач у сільському господарстві в науці. Володимир Васильович, який був носієм інституційної пам'яті про непрості відносини, які склалися між владою і Українською сільськогосподарською академією в радянські часи і активним учасником (з боку науки) аграрних перетворень у незалежній Україні, рішуче відкидає закиди влади у безплідності аграрної науки і звинувачення у невдачах реформ. Його книга «Сучасні аграрні перетворення в Україні» дає об'єктивні відповіді на поставлені життям питання проведення реформ і причини їх низької результативності.

Можна тільки уявити масштаб душевних зусиль, які доклав Володимир Васильович для виконання своєї наукової місії, що стала його життєвим покликанням – захисту долі українського селянства у складний час політичних змін. Значний відрізок цього шляху пройшов поруч із ним його однодумець і співавтор багатьох наукових праць академік Олексій Мусійович Онищенко, який пішов із життя у 2006 р. [4;5].

На жаль, погляди Володимира Васильовича на тогочасну аграрну політику вважалися «нетрадиційними», а думки «незручними». Хоча нетрадиційними їх можна назвати тільки відносно тогочасної аграрної політики в Україні, адже у розвинутих країнах світу, зокрема, в країнах ЄС, сільський розвиток є рівноправним політичним пріоритетом, не тільки задекларованим, але і реально діючим.

Посилена увага суспільства й урядів розвинених країн до сільського господарства і фермерів постійно підтримується вихованням та пропагандою

– виходячи із закономірностей історичного процесу розвитку людства, фермерів вважають основою нації. Ця особлива роль сільського господарства серед інших видів діяльності формується і під впливом більш глибоких психологічних чинників. Для селянина господарювання на землі – це не просто вид діяльності або засіб отримання доходу, а спосіб життя, що об'єднує людський світ і природу, духовну і матеріальну сферу.

В узагальненнях до книги «Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох» Володимир Васильович справедливо відзначає: «всупереч невимірно великому місцю в становленні нашої країни, творенні її етнічної самобутності, духовності, народної культури, мови селянство, яке стало основою нації і вже майже сторіччя зазнаючи впливів у двох різних державних ладів, нині перебуває в умовах лицемірно прихованої суспільної зневаги до нього. Більш ніж очевидним підтвердженням цього виступає глибока системна деградація села і селянства ...з ніколи не баченим раніше масово-прискореним вимиранням сільських жителів і відмиранням сільських поселень» [2, с. 355].

У відповідь на зневажливо-лицемірне (за визначенням В. В. Юрчишина) ставлення держави до селян, зникає довіра селян до аграрної політики. Як відзначав Володимир Васильович, «без розв'язання селянського питання на найсучасніших засадах селяни ставитимуться до державної влади з недовірою, підозрою, а в гіршому випадку не визнаватимуть здійснюваної нею аграрної політики, не вважатимуть її своєю і такою, що реально служить їх інтересам. Все це є у теперішній аграрній політиці України» [1, с.7].

Без довіри селян до влади будь-які її політичні заходи приречені на невдачу, а відродити довіру селян набагато складніше, ніж втратити її. Це пояснюється складним характером довіри як соціальної і психологічної категорії. Як правило, люди вчаться розпізнавати ситуації, в яких можна виявляти довіру, на власному досвіді і на колективному досвіді, закріпленому у звичках і рутині. Таким чином, в актах довіри змішані процеси на різних рівнях людської свідомості – колективного і індивідуального свідомого

мислення, а також колективного і індивідуального підсвідомого. Несвідомі звички і рутини формуються під впливом екстраполяції значної кількості емпіричного досвіду. Тільки неодноразове підтвердження ситуацій, що виправдовують довіру селян до органів управління, і закріплення відповідних зв'язків і символів в людській свідомості здатні подолати ситуацію їх недовіри до владних структур.

Таким чином, відновлення довіри селян до аграрної політики влади – довготривалий процес, який не дає права владі на нові помилки. Він є передумовою повернення аграрної політики України у русло цивілізованих країн. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС нарешті з'явилися обґрунтовані підстави сподіватися на поступову гармонізацію підходів до визначення пріоритетів аграрної політики в Україні із підходами ЄС, і що не менш важливо – гармонізації законодавства у сфері сільського розвитку.

Саме досвідом зарубіжних, у тому числі європейських країн завершується фундаментальна робота В. В. Юрчишина «Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох». Аналізуючи спільну аграрну політику ЄС, Володимир Васильович робить висновок, що «сільське господарство розвинутих країн функціонує на всебічно відпрацьованих і ефективно здійснюваних законодавчих актах найвищих державних рівнів, поступально підпорядкованих інтересам фермерів» [2, с. 343].

Вже зараз очевидно, що під впливом процесу вступу України до ЄС в Україні відбувається зміна пріоритетів аграрної політики України, тому важливо, що ці пріоритети всебічно науково обґрунтовані такими постатями, як академік НААН України Володимир Васильович Юрчишин і його науковою школою.

Список використаних джерел

1. Юрчишин В. Нетрадиційний погляд на сучасну аграрну політику. Київ: Інститут аграрної економіки УААН. 2003. 28 с.

2. Юрчишин В. В. Аграрна політика в Україні на зламах політичних епох: історико-соціальні-економічні нариси. Київ: Наукова думка, 2009. 366 с.

3. Юрчишин В. В. Сучасні аграрні перетворення в Україні. Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2013. 424 с.

4. Онищенко О., Юрчишин В. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики. *Економіка України*. 2006. № 1. С. 4–13.

5. Онищенко О. М., Юрчишин В. В. Аграрна політика: очікування і реалії. *Державотворчий процес в Україні 1991–2006*. Київ: Наукова думка, 2007. С. 310-339.

Павлов О. І.

д. е. н., професор, професор кафедри економіки промисловості, провідний вчений Відділення аграрної економіки та продовольства НААН
Одеський національний технологічний університет

**ЩАСЛИВІ МИТТЄВОСТІ БУТТЯ ПОРЯД З АКАДЕМІКОМ
В. В. ЮРЧИШИНИМ ТА ПРОДОВЖЕННЯ ЙОГО СПРАВИ**

Володимир Васильович Юрчишин у молоді роки

Моє знайомство з В. В. Юрчишишим відбулося заочно у 2004 році. На той час я перебував у докторантурі Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Приводом для цього послужила публікація моєї статті у збірнику наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління [1], яка викликала інтерес у шановного академіка.

Як з'ясувалося пізніше, це по суті була перша в Україні стаття, в якій використано територіальний підхід до дослідження процесів, які відбуваються на селі та в сільському господарстві. В ній було введено у науковий обіг поняття «сільські території», з одночасним визначенням структурної будови та багатофункціональності цих соціально-просторових утворень.

Наступного року відбулося очне знайомство з Володимиром Васильовичем під час проведення Сьомих річних зборів (перших для мене) Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників за темою «Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій», на яких академік В. В. Юрчишин виступив з співповіддю. Іншим доповідачем був академік П. Т. Саблук. Тема моїх тез була такою – «Багаторівнева модель управління сільськими територіями».

Нашому подальшому науковому діалогу значною мірою посприяла публікація у 2006 році моєї статті в журналі «Економіка України» [2], в якій було обґрунтовано концептуальні засади сільського розвитку. Саме в цей час В. В. Юрчишин разом з академіком О. М. Онищенком готували до публікації в цьому ж журналі статтю на таку ж саму тему. Після її публікації наприкінці року, я зрозумів, що наші наукові позиції багато в чому збігаються.

На той час я готував до захисту докторську дисертацію зі спеціальності 25.00.01 – теорія та історія державного управління, опублікувавши монографію з проблематики історичної трансформації парадигми управління сільськими територіями України [3].

Вже після захисту дисертаційної роботи з державного управління протягом 2008–2009 років вийшли мої наступні монографії, присвячені теоретико-методологічним засадам, політичним і практичним аспектам сільського розвитку в Україні [4], а також функціонально-управлінській моделі сільських територій України [5].

Після цього я отримав пропозицію директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» академіка НААН П. Т. Саблука подати до розгляду у спецраді Інституту докторську дисертацію за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, захист якої відбувся у травні 2010 року [6]. Одним з офіційних опонентів моєї дисертаційної роботи цілком прогнозовано був В. В. Юрчишин, з яким у мене вже склалися довірливі відносини як зі старшим колегою та однодумцем.

Два роки потому, коли я вже обіймав посаду завідувача кафедри економіки промисловості Одеської національної академії харчових технологій, В. В. Юрчишина була запрошено виступити одним з авторів колективної монографії з теми сталого та безпечного розвитку агропродовольчої сфери України. Попри свою велику зайнятість, академік В. В. Юрчишин прийняв наше запрошення, надіславши свої далекосяжні міркування з питання переорієнтації розвитку вітчизняної агросфери на засадах соціоекономіки.

На його думку, у процесі переходу до соціоекономічної моделі розвитку аграрного сектору України мають бути закладені основи для подолання протиріччя між зростанням виробництва і експорту сільськогосподарської продукції та занепадом села через розширення доступу сільського населення до економічних вигод, що створюються у процесі використання агропродовольчого потенціалу країни та диверсифікації сільської економіки [7, с. 475].

У 2015 році мені пощастило бути серед учасників урочистих зборів, присвячених 90-річчю академіка В. В. Юрчишина, які відбулися у березні

цього року в Державній установі «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Серед інших учасників зборів слово було надано і мені. Мої роздуми про постать великої людини, якою був академік В. В. Юрчишин, того ж року були покладені в основу моїх матеріалів до книги під назвою «Селянський син: дух і справа академіка Володимира Юрчишина», яка відкривалася статтею академіка НАН України В. М. Геєця «Розум, честь і совість аграрно-економічної науки», яка влучно віддзеркалює життєве кредо Володимира Васильовича Юрчишина.

Як зазначалося у моїй статті, академік В. В. Юрчишин належить до плеяди науковців, інтереси яких не обмежуються якоюсь однією галуззю знань, а результати їх досліджень мають не тільки суто теоретичне значення, а є надбанням суспільної практики. Проведений аналіз історико-соціально-економічних досягнень В. В. Юрчишина в галузі сільського селянського розвитку переконує в тому, що, незважаючи на різні підходи до його дослідження протягом тривалого історичного часу незмінним залишався цілісний триєдиний об'єкт наукової діяльності – сільське господарство, село та селянство. У науковому пошуку В. В. Юрчишина органічно переплелися науковість, любов до села, правдивість, небайдуже ставлення до життя, високий громадянський обов'язок. Саме ці складові і є запорукою успіху в справі відродження українського села та селянства та секретом щасливої людської долі академіка В. В. Юрчишина [8, с. 198, 208].

В рік свого 90-річчя В. В. Юрчишин щиро ділився своїми життєвими планами та науковими проектами зі своїми учнями та однодумцями, що засвідчує фото, на якому поряд з Володимиром Васильовичем були колеги та книги.

На фото, зліва – направо: проф. Сахацький М. П., академік Юрчишин В. В., проф. Баланюк І. Ф., проф. Павлов О. І. (березень 2015 року, Київ, Інститут економіки та прогнозування НАН України).

В таблицях 1 та 2 містяться мої узагальнення щодо наукового кредо академіка В. В. Юрчишина.

Таблиця 1

Етапи еволюції наукової думки академіка В.В. Юрчишина у пострадянський період

Період, роки	Назва періоду	Зміст наукової діяльності
Перший, 1990-ті – початок 2000-х років	Сільсько-селянського дослідницького дискурсу	Вивчення багатокладності сільського господарства, різноманітності організаційно-правових форм господарювання, розгляду селянства як першооснови села та сільського господарства, пріоритетності інтересів села та селянства. Селяноцентричні погляди В. В. Юрчишина отримали своє продовження у концепціях багатофункціонального розвитку українського села та сільського сектору України
Другий, 2005–2010 роки	Сільсько-територіального дослідницького дискурсу	Сільські території як система, а сільський розвиток, як процес, що відбувається в їхніх межах. Ознаменовано виступом В. В. Юрчишина з співповіддю на Сьомих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (2005 рік), присвяченому соціально-

		економічним проблемам розвитку українського села та сільських територій
Третій, з 2011 року	Соціоекономічного дослідницького дискурсу	Звернення до наукового арсеналу соціоекономіки як нового наукового спрямування, появу якого В.В. Юрчишин пояснює так: «загрозливі обставини, що останні два десятиліття склалися у сільськогосподарському селянському секторі, його сільських територіях, об'єктивно зумовлюють невідкладну необхідність пошуку, практичного втілення та ефективного освоєння нетрадиційних наукових підходів та практичних кроків щодо подолання всього негативного та згубного, що за цей період накопичилося, і призвело до незмірно великих соціальних, соціально-психологічних, безпосередньо виробничих і відповідних всьому цьому економічних втрат»

Таблиця 2

Тематичні напрями наукових досліджень академіка В.В. Юрчишина

Тематика досліджень	Праці В.В. Юрчишина
Аграрний сектор, аграрна політика	<ul style="list-style-type: none"> • Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. Київ: Аграрна наука, 2005. 140 с. • Онищенко О., Юрчишин В. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики / В. Онищенко, В. Юрчишин // Економіка України. 2006. № 1(530). С. 4–13 • Юрчишин В. Аграрні революції в Україні у контексті зламів політичних епох: витоки і сутність. Економіка України. 2009. № 3 (568). С. 45–57
Розвиток сільських територій, сільський розвиток	<ul style="list-style-type: none"> • Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки. Економіка АПК. 2005. № 3 (125). С. 3–10 • Онищенко О., Юрчишин В. Сільський розвиток: основи методології та організації. Економіка України. .2006. № 10(539). С. 4–13 • Юрчишин В.В. Інституційні засади сільського розвитку в Україні: теоретико-прикладний аналіз. Економіка України. – 2014. №6. С. 95–96
Соціоекономічний розвиток	<ul style="list-style-type: none"> • Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір / [О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, В.В. Юрчишин та ін.]; за ред. О.М. Бородіної. Київ: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2012. 320 с. • Юрчишин В.В. Базові основи переорієнтації розвитку вітчизняної агросфери на засадах соціоекономіки / <i>Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія</i> / [Павлов О.І., Хвесик М.А., Юрчишин В.В. та ін.]; за ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С. 464–478.

	<ul style="list-style-type: none"> • Юрчишин В.В. До проблеми системної переорієнтації розвитку агросфери на засадах соціоекономіки Економіка АПК. 2013. №11. С. 6–17 • Геець В. Юрчишин В., Бородіна О., Прокопа І. Соціоекономічна модернізація аграрного сектора України (концептуальні положення). Економіка України. 2011. № 12 (593). С. 4–14
Сталий сільський розвиток	<ul style="list-style-type: none"> • Юрчишин В. В. Аграрна політика в Україні на зламі політичних епох. Історико-соціально-економічні нариси / В. В. Юрчишин. Київ: Наукова думка, 2009. 367 с. • Юрчишин В. В. Сучасні аграрні перетворення в Україні. Ретроспективні нариси: у трьох частинах / В. В. Юрчишин. К.: ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України», 2013. 424 с.

Наукову спадщину В. В. Юрчишина цілком доречно розглядати як передвісницю інклюзивного сільсько-міського розвитку, який ґрунтується на руралістичній парадигмі.

У розвиток наукової спадщини академіка В. В. Юрчишина, тільки представниками наукової економічної школи кафедри економіки промисловості Одеського національного технологічного університету, останніми роками підготовлено низку наукових досліджень з руралістичної проблематики та з питань інклюзивного розвитку, за результатами яких видано монографічні дослідження та захищено докторські дисертації [9; 10; 11; 12].

З появою ОТГ та новоутворених районів (2015–2020 роки) відбулася певна генерація сільського розвитку, його трансформація у сільсько-міський розвиток (рис. 1).

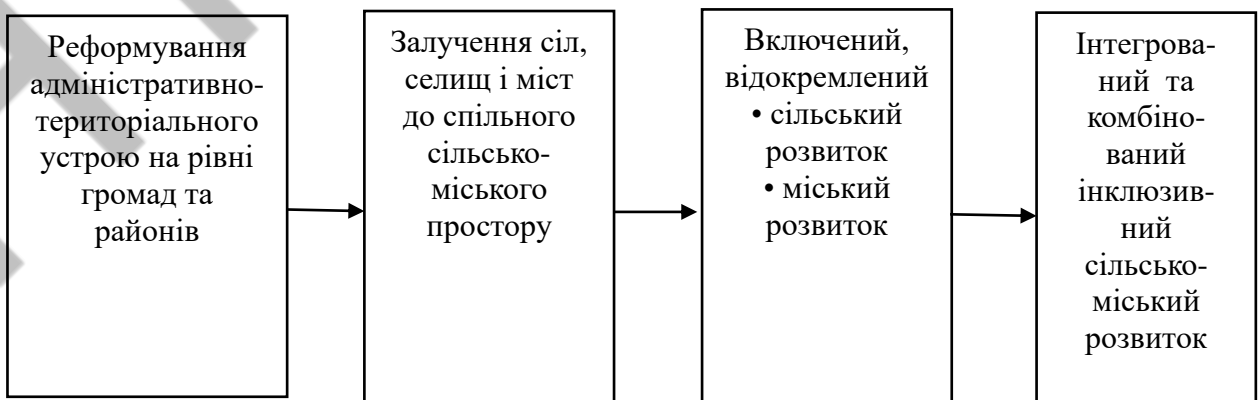

Рис.1. Генезис інклюзивного сільсько-міського розвитку

Кожен із нас, крім прожитого часу, відміреного долею, залишає по собі певний слід, глибина та ширина цього сліду визначаються справами людини, вчиненими нею.

Академік В. В. Юрчишин, життєвий шлях якого завершився 13 серпня 2017 року, залишив по собі не тільки величезну наукову спадщину у вигляді своїх праць та учнів, а й залишиться в пам'яті сучасників як справжній селянський син, витязь та корифей вітчизняної аграрної економічної науки, її розум, честь та совість, патріарх-новатор, великий педагог та вчитель, справжній патріот землі української, людина з Великої літери.

Прошло понад сім із половиною років, як немає з нами Володимира Васильовича Юрчишина. Але академік В. Юрчишин – великий учений, справжня людина, громадянин, захисник села та селянства, продовжує жити у своїх книгах, наших світлих спогадах та корисних справах його послідовників.

Володимир Васильович був у певному сенсі моїм наставником, як авторитетний старший колега та товариш, одностудець, соратник та співучасник наукових задумів та ідей.

Академік В. В. Юрчишин не тільки зіграв важливу роль у моєму утвердженні в науковому співтоваристві як дослідника руральної проблематики, а й по праву вважається предтечею руралістики.

У повсякденному житті важливо не стільки міряти себе за академіком В. В. Юрчишином, скільки жити по честі та совісті, як це робив упродовж усього свого життя, Володимир Васильович.

Список використаних джерел

1. Павлов О. Сільські території: структура та функціональне призначення. *Актуальні проблеми державного управління*: збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. 2004. Випуск 3 (19). С. 252–262.

2. Павлов О. Парадигма сільського розвитку. Економіка України. 2006. № 7. С. 41–48.
3. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 360 с.
4. Павлов О. І. Сільський розвиток в Україні: теорія, практика, політика, управління: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 208 с.
5. Павлов О. І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 344 с.
6. Павлов О. І. Управління соціально-економічним розвитком сільських територій України: автор. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / ННЦ «ІАЕ» Київ, 2010. 36 с.
7. Юрчишин В. В. Базові основи переорієнтації розвитку вітчизняної агросфери на засадах соціоекономіки. *Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / Павлов О.І., Хвесик, М. А., Юрчишин В. В. та ін.; за ред. О. І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2012. С. 464–478.*
8. Павлов О. І. Історико-соціально-економічні надбання академіка В. В. Юрчишина як наукова основа відродження українського села і селянства. *Селянський син: дух і справа академіка Володимира Юрчишина / за ред. чл.-кор. НАН України О. М. Бородіної. Київ: ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України. 2015. С. 198–208.*
9. Павлов О. І., Павлова І. О. Руралістичні засади брендингу сільських територій Південного регіону України: монографія. Одеса: Астропринт, 2019. 288 с.
10. Дідух С. М. Інклюзивний розвиток агропродовольчих вертикально-інтегрованих компаній України: монографія. Одеса: Астропринт. 2020. 336 с.
11. Дідух С. М. Агропродовольчі холдинги в системі інклюзивного розвитку: теорія, методологія, практика: автор. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / ОНАХТ, Одеса 2021. 39 с.

12. Павлова І. О. Інклюзивний розвиток сільсько-міських агломерацій України: теорія, методологія, практика: реф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.05 / ОНАХТ, Одеса 2025. 44 с.

Самофатова В. А.

д. е. н., професор, професор кафедри економіки промисловості
Одеський національний технологічний університет

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО СТАЛОГО ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У СВІТЛІ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ

В. В. ЮРЧИШИНА

Системний підхід до сталого інклюзивного розвитку сільських територій передбачає комплексні дії – розробку теоретико-методологічних засад їх функціонування, ґрунтовний аналіз наявних умов та особливостей об'єкта дослідження, розробку на його основі конкретних заходів і практичних рекомендацій. Протягом тривалого історичного періоду, значна кількість науковців пов'язувала сільські території насамперед з сільськогосподарським виробництвом. Водночас, В. Юрчишин під сільською територією мав на увазі «складну і багатофункціональну природну, соціально-економічну і виробничо-господарську структуру, яка характеризується сукупністю певних особливостей: площею земельних угідь, на яких вона розміщена; чисельністю проживаючих і зайнятих у виробництві чи обслуговуванні людей; обсягами і структурою виробництва; розвитком соціальної і виробничої інфраструктури; формою зайнятості проживаючих на ній та іншими рисами» [1, с. 6–7]. Таке широке трактування розширює можливості самореалізації населення сільських територій на засадах сталого інклюзивного розвитку. Проте, одним із найгостріших викликів у сфері зайнятості на сільських територіях наразі є воєнний стан та пов'язані з ним суспільні процеси: від'ємний приріст населення та міграційне сальдо. В умовах зазначених викликів, актуальність забезпечення сталого інклюзивного розвитку на сільських територіях є безперечною.

Досягнення цілей і завдань інклюзивного розвитку аграрного сектору і сільських територій неможливо без побудови ефективного механізму інвестування та фінансового забезпечення соціально-орієнтованих програм і проєктів, адже значний потенціал сфери переробки сільськогосподарської продукції використовується ще далеко не повністю. Зокрема, серед ідей прибуткового малого агропродовольчого бізнесу на селі можна виділити: виробництво крафтової хлібобулочної продукції, м'яких і твердих сирів, м'ясних копченостей, вин і настоянок, бджолярство, організація майстер-класів для туристів і т. ін.

Для України інклюзивний розвиток агропродовольчої сфери в цілому постає важливим чинником збереження експортного потенціалу та вирішення нагальних соціально-економічних проблем розвитку сільських територій. С. Степаненко визначає інклюзію як «...стан включення у спільноту та суспільства в цілому, стан, за яким окремі особи та групи населення можуть отримати доступ до низки можливостей, послуг і ресурсів та зробити свій вклад у прийняття рішень» [2, с. 78]. Зокрема, на Саміті ООН з продовольчих систем у 2021 р. було окреслено можливі варіанти рішень щодо створення інклюзивного світового господарства.

1. Підвищення привабливості аграрного бізнесу для молоді та спроможності сільського господарства забезпечувати пропозицію висококваліфікованих, доходних і екологічно чистих робочих місць для населення. Реалізація цієї мети має супроводжуватись політикою зміни цінностей та підвищенням соціальної стабільності для населення сільських територій.

2. Зміцнення права власності на землю, як головний ресурс виробництва у сільському господарстві. Пріоритетним напрямом формування соціально-економічних умов є надання рівного доступу до земельних активів (на правах власності або оренди) з урахуванням довгострокової перспективи їх дії.

3. Необхідність сприяння сталим моделям споживання, основною яких є виробництво та просування безпечних, екологічних продуктів харчування, збільшення державних інвестицій на формування відповідального споживчого попиту, культурі споживання, збільшення фінансування малозабезпечених верств сільського населення, контроль за діяльністю міжнародних трансаграрних корпорацій. Держава має брати на себе відповідальність за забезпечення вибору сталих безпечних продуктів харчування для населення, стимулювати виробників до сталого виробництва, протидіяти соціальній нерівності задля створення сталих продовольчих ланцюгів.

4. Мотивація прийняття інклюзивних рішень аграрним бізнесом та місцевими органами самоврядування. Забезпечення подальшої соціалізації окремих верств сільського населення, надання можливостей самореалізації та участі у управлінні, підтримка молоді, жінок, національних меншин та інших груп сільського населення.

5. Використання цілісного системного підходу до інклюзивних трансформацій національних продовольчих систем, глибоке розуміння цінностей, інтересів, пошук компромісних рішень на користь як аграрному бізнесу, так і мешканцям сільських територій [3].

Вищезазначені підходи надали додаткового поштовху Україні в напрямі трансформації продовольчої системи для просування Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року. До стратегічних пріоритетів інклюзивного розвитку агропродовольчої сфери і сільських територій в Україні, на наш погляд, слід віднести:

- сприяння розвитку інновацій, утворення стійких інтеграційних об'єднань (кластерів), постійне професійне навчання та доступ до освіти;
- модернізація агроферм, техніко-технологічні інновації, перехід на органічне виробництво;

- розвиток цифрового е-врядування, електронного документообігу, доступність через засоби електронної комунікації для максимальної кількості мешканців громад;

- поглиблення агропродовольчої інтеграції у стійкі продуктові ланцюги, створення механізмів управління бізнес та соціально-економічними ризиками;

- збереження та відтворення біоресурсів, розширеного відтворення сільського населення, розбудова соціальної інфраструктури сіл і т.ін.;

- використання засад циркулярної та зеленої економіки, залучення населення до екологічних програм, підвищення рівня екосвідомості та поведінки;

- підтримка розвитку мікро-, малого- та середнього агропродовольчого бізнесу на засадах соціальної відповідальності та екологічної свідомості; сприяння місцевому самоврядуванню, підвищення рівня доступності і якості інформаційних технологій.

- розвиток інклюзивної інфраструктури, яка забезпечує безбар'єрний доступ до різних об'єктів, громадських закладів, місць отримання суспільних послуг, транспорту і т. ін, впроваджуючи при цьому інноваційні рішення, смарт-інфраструктуру, смарт-технології та смарт-села і т. ін.

Зокрема, у Тарутинському степу, є смарт-село музей «Семисотка», відтворене відомим бесарабським підприємцем О. Паларієвим на базі справжніх сільських будиночків. Якщо Ви втомились від насиченості та швидкоплинності міського життя, хочете відпочити та відчувати єднання з дикою природою степу, можна відпочити у цьому мальовничому селі. Смарт-село музей «Семисотка» також захопить Вас цікавою історією, своїми легендами та байками, справжнім сільським колоритом, чистою водою та свіжим повітрям. Водночас, це село з сучасними енергоефективними технологіями, на дахах будинків розміщені сонячні панелі. Вулиця села освітлюється різнокольоровими сучасними енергоефективними ліхтарями, є

швидкісний інтернет. У селі також будують вітряний дерев'яний млин за зразком початку ХХ ст.[4].

Активізація інноваційних точок зростання в регіонах через розвиток агротехнопарків та інноваційних кластерів пов'язана з формуванням гнучкої системи стратегічного планування в Україні на європейських засадах [5, с. 241]. Цього можна досягти шляхом оновлення регіональних стратегій розвитку в умовах воєнного стану і високого рівня невизначеності з урахуванням європейських підходів, які є новими для регіонів і територіальних громад і створюють для них виклики й певні труднощі.

Водночас, якщо розглядати окремо підходи інклюзивного розвитку у кожній територіальній громаді, завдання і шляхи досягнення будуть різними з огляду на кількісні та якісні особливості громади, статус як сільської, селищної, міської і т. ін. Реалізація цілей сталого інклюзивного розвитку сільських територій у рамках глобальної світової концепції майбутнього існування суспільства потребує належного фінансового забезпечення. Водночас, складні умови соціально-економічного розвитку України передбачають, окрім бюджетних коштів, використання альтернативних фінансових можливостей (гранти, інвестиції, кредити, гарантії, позики і т. ін.), залучення яких може здійснюватися на основі створення краудфандингових інформаційно-фінансових платформ і т. ін.

Список використаних джерел

1. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки. *Економіка АПК*. 2005. № 3. С. 6–7.
2. Степаненко С. В. Соціальна інклюзія як пріоритет подальшого розвитку аграрного сектору і сільських територій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2023. Випуск 46. С.77–82.
3. The food systems summit 23 september 2021. URL: <https://www.un.org/en/food-systems-summit> (дата звернення: 21.02.2025).

4. Село-музей Семисотка. URL: <https://frumushika.com/muzei-semysotka.html> (дата звернення: 22.02.2025).

5. Зінчук Т. О. Стратегія інклюзивного сільського розвитку на базі громад: проекти, реалії та європейські перспективи для України: монографія. Київ: «ЦУЛ», 2019. 352 с.

Сахацький М. П.

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту і маркетингу
Одеська державна академія будівництва та архітектури

Запша Г. М.

д. е. н., професор, завідувачка кафедри менеджменту
Одеський державний аграрний університет

Хрістов О. Ю.

студент

Райдер В. О.

студент

Одеська державна академія будівництва та архітектури

**НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ
МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ
В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ**

Академік Юрчишин В. В., будучи прибічником багатокладності вітчизняного сільського господарства та його розвитку на ринкових засадах, наголошував на важливості правильного вибору стратегічних орієнтирів функціонування такого ринку. Актуальність його підходу підтверджується перебігом війни внаслідок широкомасштабної агресії російської федерації проти України. Бо вистояти у війні з потугою, що суттєво переважає нашу країну своїми територіальними, людськими, фінансовими, матеріальними та військовими ресурсами, яка до того ж не має жодних моральних устоїв по відношенню до життя людей, можна лише за рахунок використання новітніх здобутків світової й вітчизняної економічної думки.

Вже нині також необхідно опрацьовувати науково-економічне забезпечення розвитку підприємств та організацій в умовах повоєнного періоду. Він може наступити досить несподівано. Однак однозначно очікуваним постає те, що незалежно від форм власності та організаційно-правового формату, функціонування всіх аграрних суб'єктів господарювання буде відбуватися в ринковому середовищі.

Академік Юрчишин В. В. підкреслював, що ринкова економіка не є однорідною за своєю концептуальною основою. Так, національні ринки економічно високорозвинених країн, які є надзвичайно різними і які є для економіки України орієнтиром для наслідування, поєднує маркетинговий концепт. Він поширений в країнах Азії, Австралії, Африки, Америки, Європи. На цих же континентах функціонують ринкові економіки країн, що мають свої національні колорити та особливості, проте домінують на них не маркетингові принципи ведення підприємницької діяльності.

Співставлення різних ринкових концепцій показує, що в Україні доцільно формувати та розвивати соціально-етичний маркетинг. Переваги концепції маркетингового управління у сучасній економіці на світовому ринку досить переконливі. Сутність переходу полягає в тому, що потрібно, враховуючи особливості економічного стану сільського господарства України, знайти оптимальні форми поєднання та узгодження дій вітчизняних товаровиробників із споживачами внутрішнього і зовнішнього ринків.

Це означає дати можливість саме споживачам через попит на ринку впливати на обсяги, асортимент, якісь та ціни виробленої сільськогосподарської продукції таким чином, щоб цей споживчий тиск був управлінським імпульсом для керівників підприємств і до певної міри замінив собою адміністративні розпорядження органів державної влади та місцевого самоврядування. За останніми треба залишити лише організаційні та координаційні функції, що через регламентування, нормування, стандарти та методичне інструктування забезпечують порядок і правила роботи всіх ринкових суб'єктів багатокладного аграрного сектора в країні. В свою чергу,

державні, політичні та громадські діячі, урядовці та службовці органів державної влади та місцевого самоврядування, будучи покликаними створювати сприятливе для аграрної підприємницької діяльності ринкове середовище, мають керувати товарним виробництвом сільськогосподарської продукції в якості безпосередніх її покупців на ринку.

Нагальність науково-економічного забезпечення розвитку маркетингової діяльності аграрних підприємств в повоєнний період підтверджує Національна економічна стратегія на період до 2030 року, в якій агропромисловий сектор та харчова промисловість визнається в якості одного з ключових напрямів. До числа його основних стратегічних цілей, в контексті науково-економічного забезпечення розвитку маркетингової діяльності аграрних підприємств, слід віднести:

- забезпечення проведення стимулюючої та дорадчої аграрної політики;
 - забезпечення гравців ринку якісною інфраструктурою (земля, зрошувальні системи, фінанси, освіта та наука, транспорт, потужності зберігання);
 - створення умов для виробників щодо можливості забезпечення доступними матеріально-технічними ресурсами;
 - збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів для збільшення прибутковості сектору;
 - сприяння розвитку та повноцінному забезпеченню ринку для функціонування переробки; оптимізація збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках;
 - забезпечення виробництва та експорту безпечної та здорової сільськогосподарської та харчової продукції [1].
- Всі наведені стратегічні цілі прямо та/або побічно пов'язуються з маркетинговою діяльністю аграрних підприємств.

Реалізація концепції соціально-етичного маркетингу передбачає, що аграрні підприємства в своїй ринковій діяльності зосереджені на збалансуванні економічних, соціальних та екологічних сфер життєдіяльності

як в рамках відповідних господарюючих суб'єктів, так і поза їх межами. В такому разі маркетингова діяльність може бути використана для забезпечення можливостей постійного підвищення компетенцій працівників сільського господарства, підвищення престижності селянської праці, формування позитивного іміджу селянства. Надзвичайно вагомим може бути при цьому вклад населення сільських територіальних громад у вирішення нагальних проблем розвитку позитивних історичних традицій, звичаїв, культури, духовності, консолідації та розвитку української нації та її історичної свідомості, гуманізації суспільства і відстоювання пріоритетності загальнолюдських цінностей, а також захисту навколишнього природного довкілля.

Задоволення конкретних інтересів селянина дає можливість знімати гостроту економічних, соціальних і політичних конфліктних ситуацій. Зменшується база для конфліктів і на побутовому рівні. Так, здійснення заходів щодо формування попиту та стимулювання збуту покращують інформованість селян про наявність і умови продажу відповідних товарів, сприяючи їх вибірковості при здійсненні купівлі, економному використанню коштів та часу, що в кінцевому рахунку призводить і до раціонального використання ресурсів країни. Інформованість розширює кругозір, знання, духовно збагачує людину. Практичні навички прийняття рішень на базі вибору, сприяють також і досягненню особистих цілей.

Потреба практичного здійснення соціально-етичного маркетингу в агросфері зумовлена тим, що лише взаємозв'язка економічних інтересів держави, сільського господарства, господарюючих суб'єктів та селянина, дає можливість вивести галузь на найвищі параметри економічного зростання. Організаційний комплекс заходів при цьому повинен включати два зустрічні по вертикалі потоки цілеспрямованої діяльності. З одного боку – державна аграрна політика, що стимулює сільськогосподарське виробництво, розбудову соціальної сфери села і різносторонній розвиток українського селянства на базі різних форм власності й господарювання. Із другого – створення таких

горизонтальних організаційно-економічних структур сільськогосподарського виробництва і вертикальних інтеграційних систем збуту виробленої на селі продукції, функціонування яких здійснюється на ґрунті поєднання економічних інтересів товаровиробників, посередників, роздрібної торгівлі та споживачів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Селяни, інтереси яких є основою такої структури, забезпечують її стійкість та надійність.

Концепція соціально-етичного маркетингу, будучи спрямованою на задоволення потреб населення країни у агропродовольчих товарах та зайняття відповідної ніші у міжнародному розподілі праці, спроможна збалансувати попит і пропозиції на рівні сучасних світових стандартів, вирішувати соціально-побутові проблеми сільських територіальних громад, зберігати природне довкілля. Вона відповідає ментальності нашого народу і має для цього певну науково-економічну, соціальну, правову і політичну базу. Такий підхід в повній мірі відповідає трьом основним святиням академіка Юрчишина Володимира Васильовича, до яких він відносив сім'ю, село, Україну.

В цьому й полягає фундаментальний вклад академіка Юрчишина В. В. в науково-економічне забезпечення розвитку маркетингової діяльності підприємств та організацій в умовах війни та повоєнного періоду.

Список використаних джерел

1. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.02.2025).
2. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільського господарства. Київ: ІАЕ. 2000. 304 с.

д. е. н., професор, професор
Політехніка Кельце, Польща

ОПТИМАЛЬНЕ РОЗМІЩЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Дослідження проблематики, пов'язаної з удосконаленням розміщення виробництва благ, зокрема, в аграрному секторі економіки, є важливим, оскільки оптимальне розміщення виробництва є суттєвим, інколи й визначальним чинником його ефективності [1; 2]. Тому розміщення підприємств аграрного сектора економіки не повинно здійснюватися навмання, а потребує ретельного наукового обґрунтування.

Простір не є нейтральним щодо бізнесу, оскільки від розміщення залежать як витрати виробництва (оскільки існує явище просторової диференціації витрат виробництва (ПДВВ), яке полягає у тому, що у різних місцях одиничні та загальні витрати виробництва однакового обсягу блага будуть, як правило, різними), так і витрати транспортування (це витрати, власне, на транспортування, а також на складування та митні платежі) з місця виробництва до ринку збуту (витрати транспортування також залежать від розміщення, оскільки існує явище просторової диференціації витрат транспортування (ПДВТ), яке полягає у тому, що одиничні та загальні витрати транспортування однакового обсягу блага з різних місць до одного і цього ж ринку збуту будуть, як правило, різними).

За умов існування ПДВВ та ПДВТ критерієм оптимального розміщення підприємств аграрного сектора економіки є показник мінімуму сумарних витрат на виробництво продукції і її транспортування до ринків збуту. Серед перспективних місць виробництва ідентифікується оптимальне. Варто підкреслити, що при цьому обґрунтовуватиметься лише один параметр оптимального розміщення, а саме - оптимальне місце, бо ринок збуту та

обсяг виробництва, який буде рівний попиту цього ринку, будуть завчасно заданими.

Таке обґрунтування оптимального розміщення підприємств аграрного сектора економіки можна виконувати лише за умов відсутності ефекту масштабу виробництва (ЕМВ), який полягає у залежності одиничних і, відповідно, загальних витрат виробництва від обсягу виробництва (як відомо, одиничні витрати, здебільшого, зменшуються зі зростанням обсягу виробництва). За умов впливу ЕМВ на одиничні і, відповідно, загальні витрати виробництва, ситуація ускладнюється, бо розміщення підприємств аграрного сектора економіки у своїй орієнтації має враховувати усі варіанти ринків збуту (це кожен окремий ринок збуту або їх різноманітні поєднання) і для кожного варіанту ринку збуту обґрунтовувати оптимальне місце виробництва, які на другому етапі порівнюються у складі наборів потенційних системно оптимальних місць. Оптимальні місця виробництва варіантів ринку збуту визначатимуться за критерієм мінімуму сумарних витрат на виробництво продукції в обсязі попиту відповідного варіанту ринку збуту і її транспортування до окремих ринків збуту (в обсязі їх попиту), які є складовими цього варіанту ринку збуту.

Системно оптимальний набір оптимальних місць виробництва варіантів ринку збуту визначатиметься за критерієм мінімуму сумарних витрат на виробництво продукції в обсязі сумарного попиту усіх окремих ринків (тобто в обсязі цілого ринку) і його транспортування до цих ринків в обсязі їх попиту. При системному підході обґрунтовуються такі параметри підприємств аграрного сектора економіки:

1. Оптимальні місця для розміщення підприємств аграрного сектора економіки (кількість може набувати значень від одного до кількості окремих ринків збуту);
2. Обсяг виробництва у кожному оптимальному місці виробництва;
3. Ринки збуту для кожного оптимального місця виробництва.

У цілому, наш підхід до обґрунтування оптимального розміщення підприємств аграрного сектора економіки передбачає таку послідовність дій.

№	Зміст дії
1	Визначаємось з продукцією, розміщення виробництва якої обґрунтовуватиметься
2	Ідентифікуємо тип простору можливого розміщення виробництва продукції
3	Формуємо перелік потенційних ринків збуту і оцінюємо попит кожного з них
4	Формуємо перелік варіантів ринків збуту і оцінюємо попит кожного з них
5	Формуємо перелік можливих технологій виробництва блага
6	Виявляємо чинники розміщення виробництва сторони «виробництво»
7	Формуємо список перспективних місць виробництва
8	Визначаємо для кожного варіанту ринку збуту оптимальне місце виробництва
9	Формуємо конкуруючі варіанти системно оптимальних місць розміщення виробництва
10	Визначаємо для кожного конкуруючого варіанту загальні витрати
11	Ідентифікуємо за критерієм мінімальних загальних витрат оптимальний варіант

З наведеного переліку додатково варто зупинитися на ідентифікації типу простору можливого розміщення виробництва продукції (позиція 2 переліку). У сучасних геополітичних реаліях доцільно виокремлювати такі типи простору можливого розміщення: універсальний (ціла планета Земля); національно безпечний (згідно рішення держави); економічно безпечний (згідно рішення інвестора); обмежений характеристиками сторони «виробництво»; обмежений характеристиками сторони «місце».

Список використаних джерел

1. Стадницький Ю. І., Башинська Ю. І. Системний підхід до обґрунтування оптимального розміщення виробництва благ. *Регіональна економіка*. 2022. №2 (104). С. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2022-2-1>.

2. Stadnicki J., Terebukh A., Stadnytska Y. Selection of Optimal Technologies for Production of Goods: Space-System Approach // Management and Production Engineering Review, 2024. Volume 15, number 2. P. 150–159. DOI: 10.24425/mper.2024.151138.

Червен І. І.

д. е. н., професор, завідувач кафедри готельно-ресторанної справи та організації бізнесу
Миколаївський національний аграрний університет

АГРАРНА РЕФОРМА В ДОСЛІДЖЕННЯХ АКАДЕМІКА

В. В. ЮРЧИШИНА

Забезпечення сталого сільського розвитку України повинно стати визначальною у всіх аграрно-економічних дослідженнях. Величезний вклад у дослідження цих процесів зробив видатний вчений доктор економічних наук, професор, академік Володимир Васильович Юрчишин. У його працях інтереси села і селянства визначилися пріоритетними напрямками державної аграрної політики, як непорушна не лише соціально-економічна, а й соціально-політична аксіома.

Погляди академіка В. В. Юрчишина зводились до того, що розвиток проблем майбутнього села і селянства повинно відбуватись у безперервній єдності з перспективами сталого розвитку агропродовольчого сектору економіки, зміцнення людського капіталу села, забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських формувань. Вчений підкреслював, що аграрній політиці базовою повинна стати система соціальних, політичних, нормативно-правових, економічних, кадрових та інших цінностей.

У майбутньому, підкреслював В. В. Юрчишин, треба вирішувати питання адміністративно-територіальної реформи, проблеми з вимираючими сільськими поселеннями з намаганням зберегти їх як соціально-виробничих осередків, а також зацікавлення вчителів, медпрацівників та інших працівників соціальної сфери працювати на селі. Окремо розглядалися

вченим проблеми вирішення розпорошеності земельної власності, формування середнього власника без подальшого збіднення дрібного, механізми збереження збіднілої інтелектуальної складової людського капіталу села.

Важливий внесок В. В. Юрчишин зробив у дослідження актуальних проблем організації державного та виробничо-господарського управління сільським господарством та агропромисловим комплексом. Особливу увагу вчений надав проблемам кадрового забезпечення управління АПК в цілому, а також районних органів державного управління та управління сільськогосподарськими підприємствами.

Доцільно відмітити величезну роботу академіка В. В. Юрчишина по дослідженню проблем якості. Під його керівництвом в Інституті економіки і організації сільського господарства ім. О. Г. Шліхтера в результаті досліджень у 1983 р. була опублікована монографія «Організація управління якістю продукції в сільському господарстві».

Значний вклад вчений зробив в організацію земельних відносин. Результати його досліджень враховувались в процесі проведення аграрної реформи, ввійшли до проекту Закону «Про приватизацію землі в Україні». Ми, як учасники реформи, користувались положеннями вказаного та інших законів та положень, пов'язаних з аграрною реформою в Україні.

Важливою особливістю наукових досліджень академіка В. В. Юрчишина є їх високий теоретико-методологічний рівень і практична спрямованість. Ці здобутки активно використовувались у процесі підготовки наукових кадрів. Як представник Миколаївського національного аграрного університету, підкреслюю, що ми активно використовуємо дослідження академіка В. В. Юрчишина в процесі підготовки фахівців для аграрної сфери економіки.

Шалений В. А.

к. е. н, доцент, доцент кафедри торговельного підприємництва,
товарознавства та управління бізнесом

Одеський національний технологічний університет

РОЗВИТОК СТІЙКИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ В СИСТЕМІ «СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО – ХАРЧОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ» ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасні виклики, з якими стикається агропродовольчий сектор України, зумовлені нестабільністю економічного середовища, військовими діями, глобальними логістичними кризами та змінами у світовій торгівлі. В цих умовах забезпечення стійкості ланцюгів постачання в системі «сільське господарство – харчова промисловість» набуває стратегічного значення. Порушення постачання сировини, зростання виробничих витрат, ризики дефіциту продовольства та залежність від зовнішніх ринків вимагають впровадження ефективних антикризових механізмів, які дозволять підприємствам не лише вижити в кризових умовах, а й забезпечувати стабільність виробництва. Особливої уваги потребує інтеграція принципів антикризового управління у функціонування агропродовольчих ланцюгів, що передбачає диверсифікацію постачальників, оптимізацію логістичних маршрутів, цифровізацію управлінських процесів та розвиток коопераційних моделей. Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних управлінських рішень у контексті сталого розвитку сільських територій. Харчова промисловість та сільське господарство є взаємопов'язаними секторами, які формують основу продовольчої безпеки країни. Забезпечення безперервного функціонування цих секторів вимагає не лише оперативного реагування на кризові явища, а й стратегічного підходу до розвитку ланцюгів постачання. Стійкість ланцюгів постачання є ключовим фактором забезпечення безперервного функціонування агропродовольчого сектору, особливо в умовах кризових явищ. Ланцюг «сільське господарство – харчова промисловість» охоплює всі етапи виробництва продовольства: від постачання ресурсів для аграрного виробництва до кінцевої доставки харчових продуктів споживачам. У сучасних умовах цей ланцюг зазнає

значного впливу таких кризових факторів, як економічні потрясіння, воєнні дії, кліматичні зміни, порушення логістичних маршрутів та нестабільність сировинних ринків.

Антикризове управління ланцюгами постачання передбачає розробку та впровадження адаптивних стратегій, спрямованих на забезпечення безперервності виробництва та мінімізацію негативних наслідків кризових явищ. Сьогодні до основних ризиків, що впливають на стійкість ланцюгів постачання у системі «сільське господарство – харчова промисловість», належать: перебої у поставках сировини через руйнування транспортної та енергетичної інфраструктури, фінансові труднощі підприємств, коливання валютних курсів, зростання вартості логістики та обмежений доступ до кредитних ресурсів. Крім економічних ризиків, важливими є також екологічні та соціальні виклики [1, с. 59]. Виснаження природних ресурсів, зміни клімату та скорочення робочої сили у сільській місцевості ускладнюють стабільність виробництва. В таких умовах антикризове управління повинно ґрунтуватися на принципах гнучкості, адаптивності та диверсифікації, що в свою чергу передбачає розширення джерел постачання, застосування інноваційних технологій у виробництві та логістиці, а також посилення співпраці між виробниками, переробниками та дистриб'юторами.

Забезпечення стійкості ланцюгів постачання є стратегічним завданням для підприємств аграрного сектору та харчової промисловості, адже ефективне антикризове управління сприяє не лише збереженню виробничих потужностей, а й підтримці продовольчої безпеки країни в цілому.

В умовах кризових явищ, що впливають на ланцюги постачання в системі «сільське господарство – харчова промисловість», ключовим завданням підприємств є розробка та впровадження ефективних антикризових механізмів. Одним із найважливіших інструментів є диверсифікація постачальників сировини та збутових каналів [2, с. 114]. Зменшення залежності від одного джерела постачання або ринку збуту

дозволяє підприємствам швидше адаптуватися до змін та уникати зупинки виробничих процесів у разі форс-мажорних обставин.

Важливу роль у забезпеченні стійкості ланцюгів постачання відіграє впровадження цифрових технологій для моніторингу та управління логістичними процесами [3]. Використання систем прогнозування попиту, аналізу запасів, а також блокчейн-технологій для відстеження руху товарів сприяє підвищенню прозорості та оперативності прийняття рішень.

Гнучкість логістичних процесів також є важливим чинником стійкості: оптимізація транспортних маршрутів, використання альтернативних шляхів доставки та інтеграція з локальними виробниками сприяють зниженню залежності від зовнішніх факторів. Так, наприклад, налагодження регіональних виробничо-логістичних хабів дозволить зменшувати ризики, пов'язані з порушенням національної або міжнародної транспортної інфраструктури.

Не менш важливою сьогодні є державна підтримка підприємств агропродовольчого сектору. Розробка, впровадження та оптимізація дієвих фінансових інструментів, таких як податкові пільги, програми компенсації збитків та пільгове кредитування, сприятимуть збереженню платоспроможності виробників та посилять продовольчу безпеку країни [4]. Крім того, потенційно перспективними є програми стимулювання локального виробництва, спрямовані на зменшення імпортозалежності та розвиток внутрішнього ринку.

Застосування представлених антикризових механізмів дозволить підприємствам адаптуватися до нестабільних умов, зменшити ризики перебоїв у постачанні та забезпечити безперервність виробничих процесів.

Досвід підприємств агропродовольчого сектору показує, що ефективне антикризове управління ланцюгами постачання базується на комплексному підході, що включає технологічні, логістичні та організаційні рішення. Одним із найбільш показових кейсів є адаптація великих агропідприємств до воєнних умов, коли значна частина транспортної та виробничої

інфраструктури зазнала руйнувань. У відповідь на ці виклики значна кількість виробників переформатували свої ланцюги постачання, використовуючи мультимодальні перевезення, переорієнтацію на внутрішній ринок та кооперацію з локальними фермерами.

Успішним прикладом адаптації харчових підприємств є перехід на цифрові платформи управління постачанням. Використання хмарних сервісів для моніторингу запасів, автоматизація процесів закупівлі та аналітика попиту дозволили компаніям оперативно реагувати на зміни ринку. Зокрема, підприємства, що впровадили блокчейн-технології для відстеження постачання продукції, змогли підвищити рівень довіри серед партнерів та споживачів, що стало додатковою конкурентною перевагою.

Ефективні антикризові стратегії також включають посилення кооперації між учасниками ланцюга постачання. У багатьох країнах Європи та Північної Америки під час кризи компанії об'єднували зусилля для створення спільних логістичних центрів та мережі постачальників, що допомогло мінімізувати транспортні витрати та забезпечити безперервний рух товарів. В Україні подібні ініціативи також набирають популярності, особливо серед малих і середніх підприємств, які прагнуть зменшити залежність від великих трейдерів. Практика показує, що найбільш ефективними є гнучкі, технологічно розвинені та стратегічно орієнтовані підприємства, які готові швидко адаптуватися до змін.

Резюмуючи усе наведене вище, можна відзначити, що антикризове управління ланцюгами постачання в системі «сільське господарство – харчова промисловість» є критично важливим для забезпечення стійкості агропродовольчого сектору в умовах сучасних викликів. Теоретичний аналіз показує, що ефективне управління цими ланцюгами базується на принципах адаптивності, диверсифікації, цифровізації та стратегічного планування. Кризи, спричинені економічними, політичними чи екологічними факторами, можуть суттєво впливати на виробничі процеси, що потребує гнучких та комплексних підходів до їх подолання. Практичні механізми забезпечення

стійкості ланцюгів постачання включають диверсифікацію постачальників, використання цифрових платформ, оптимізацію логістики та залучення державної підтримки. Ключовими інструментами виступають створення стратегічних запасів, впровадження новітніх технологій контролю та автоматизації, а також формування гнучких бізнес-моделей, здатних швидко адаптуватися до нестабільних умов.

Список використаних джерел

1. Панченко В. А. Оптимізація агропромислової логістики України в умовах порушення ланцюгів постачання через війну. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2024. № 77. С. 57–61. Режим доступу: <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1600>. (дата звернення: 01.03.2025).

2. Петренко О. М. Антикризове управління в агропромисловому комплексі в умовах глобалізації. *Економічний вісник*. 2013. № 7. С. 112–119.

3. Шинкович А. В. Організаційно-інформаційне забезпечення антикризового управління агроформувань: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Вінницький національний аграрний університет. Київ, 2020. 250 с. Режим доступу: <https://vsau.org/assets/images/content/nauka/specrady/dis-shynkovich.pdf>. (дата звернення: 01.03.2025).

4. Дугова С. В. Контролінг в антикризовому вартісно-орієнтованому управлінні діяльністю виробничих підприємств харчової промисловості: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Одеський національний технологічний університет. Одеса, 2024. 230 с. URL: <https://ontu.edu.ua/download/dissertation/disser/2024/diser-Dugova.pdf>. (дата звернення: 03.03.2025).

Якубів В. М.

д. е. н., професор перший проректор
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Розвиток сільського господарства в Україні має давні історичні витоки, специфічні організаційні особливості у різні часи і точно значні перспективи у майбутньому. У різні часи Україна була відома значними досягненнями у сфері аграрного виробництва. Основними передумовами цього було те, що понад 30 % світових запасів чорноземів зосереджено на нашій території і населення мало значний досвід у сільському господарстві. Починаючи з 2000 р. в Україні утворилось багато середніх і малих сільськогосподарських підприємств. Але впродовж останніх десяти років агробізнес зосереджений у великих підприємствах. Очевидно, що на даний час існує багато загроз стосовно воєнних дій на території нашої країни, невизначеності в глобальних аспектах, непрогнозованості майбутнього в економічній сфері, але важливими залишаються питання визначення напрямів перспективи розвитку сільського господарства в Україні.

Аналіз основних сучасних тенденцій розвитку аграрного бізнесу в Україні дає змогу виділити основні з них:

- 1) значна частина продуктивних сільськогосподарських земель знаходиться під окупацією (передусім на півдні України);
- 2) значна частина сільськогосподарських земель постраждали внаслідок воєнних дій та заміновані;
- 3) здебільшого агробізнес сконцетрований у великих землекористувачів;
- 4) малі фермерські господарства досить повільно збільшують свої виробничі потужності;
- 5) поступово впроваджуються інноваційні технології у великому агробізнесі, зокрема розвивається точне землеробство, автоматизація та

цифровізація задля підвищення продуктивності виробництва та ефективності функціонування бізнесу;

б) поступово розвивається органічне землеробство, що відкриває можливості для експорту продукції;

7) необхідність адаптації до змін клімату у процесі ведення рослинництва, зокрема впроваджують стійкі до посухи сорти культур та технології збереження вологи;

8) наявні технічні засоби потребують модернізації задля відповідності рівню світовим конкурентам;

9) населення відмовляється від обробітку власних земельних наділів через складність господарських робіт та низьку ефективність підсобного виробництва.

Враховуючи виділені вище та низку інших важливих тенденцій розвитку сільського господарства в Україні очевидним є те, що в Україні наявний значний потенціал до розвитку агробізнесу як для забезпечення внутрішніх потреб, так і для зростання експортних операцій.

У зв'язку з цим актуальним є проведення стратегічного аналізу та прогнозування тенденцій розвитку сільського господарства у країнах ЄС, оскільки саме експортні пріоритети є сьогодні важливими для розвитку великого агробізнесу в Україні.

На основі стратегічного аналізу нами встановлено низку стратегічних перспективних напрямів розвитку агробізнесу в країнах ЄС. До них віднесено:

1) дотримання концепції сталого розвитку сільського господарства з орієнтацією на екологічно збалансоване споживання і виробництво;

2) цифровізація процесу сільськогосподарського виробництва шляхом сенсорного управління, супутникового моніторингу та «розумних» ферм;

3) розвиток органічного сільськогосподарського виробництва;

4) активний розвиток зеленої енергетики на базі сільськогосподарських підприємств та енергонезалежність;

5) постійна адаптація до змін клімату шляхом впровадження стійких до посухи, шкідників та хвороб культур;

б) розвиток короткострокових ланцюгів споживання, тобто надання переваги прямим продажам від фермера до споживача, фермерським ринкам, онлайн-магазинам, що підтримує локальний бізнес;

7) забезпечення продовольчої безпеки країн як реакція на кризові ситуації, зокрема глобального характеру.

На основі визначених стратегічних напрямів розвитку аграрного бізнесу в країнах ЄС важливо обґрунтувати стратегічні пріоритети розвитку сільськогосподарської галузі в Україні з врахуванням наявних ресурсів та потенціалу розвитку.

Таким чином враховуючи існуючі складні умови сучасного функціонування агробізнесу в Україні, передусім повномасштабне вторгнення росії та постійні бойові дії, важливо визначати стратегічні напрями розвитку на коротко- та середньостроковий період з врахуванням існуючого потенціалу та перспектив розвитку аграрного ринку у країнах ЄС.